

Jutulsen

2012

Årgang 16
Årsskrift frå Vågå Historielag

Jutulsen

2012

Årgang 16
Årsskrift frå Vågå Historielag

Redaktør: Knut Raastad

Tilrettelegging for trykk: Visus, Lom
Trykk: Dalegudbrand trykkeri

Vågå Historielag vil rette stor takk til alle som har medverka til utgjeving av Jutulsen 2012. Fyrst og fremst takk til artikkelforfattarane som har kome med interessante, lokalhistoriske artiklar med stor breidde i tema og tid. Vidare går takken til dei som har lånt ut bilete, til annonsørane og ellers andre som har gjeve god hjelp.

Framsida: Trond Eklestuen som budde på Ulsanden samla ein god del til Anders Sandvig og Maihaugen. Biletet av «Skrap-Trond» (med bodstikke i handa?) er frå Klones i 1896. Fotoutlån: Grete Steigen, Alvdal.

*«Strammen» på toppen av taugbana mellom Bårstad og Sel.
Foto: Knut Raastad.*

Innhald

Knut Raastad: Veta – varsling om ufred	6
Ola Grøslund: Slaget i Kringen. Kva for rolle spelte musikken	8
Merkestein LNo 32 søndre Blessum	14
Kristian Hansen: Olaug Hansens liv og hennes billedveving	15
Ivar Teigum: Tid for seterferd, pause ved Kløvjingsteinen	22
Vegard Veierød: Utlagte setrer på Laingstulen	24
Helene Hovden: Gamal kyrkjegard	28
Gunnar Ottosen: Prester i Vågå sogn, etter 1745	30
Trond Røhnebæk: Bjerregaard, <i>Den kronede nationalsangs far</i>	42
Gunnar Ottosen og Knut Raastad: Bjerregaard og Lundh i Vågå	48
Braatelykke under Uleberg	55
Arve Danielsen: Ei elv – tre bruer	56
Erik Holø: Frels meg fra Finna	59
Solrun S. Snilsberg: Slutt etter 103 år	64
Kristian Hosar: Professorens kloke Norddølar	66
Knut Raastad: Ein utvandrar – som kom att	69
Knut Raastad: I fyrste verdskrigen	78
Elin Hestdal Grev: Treskjæring i Nordherad	82
Ola Grøslund: Fela etter gammel-Ringnesin	91
Vågå Historielag: Årsmelding 2011	92

Veta – varsling om ufred

Av Knut Raastad

*1) Herr Zinklar drog over salten Hav,
Til Norrig hans Cours monne stande;
Blant Guldbrands Klipper
han fant sin Grav,
der vanked så blodig en Pande.
- Vel op før Dag,
de kommer vel over den Hede.*

*10) Baunen lyste og Budstikken løb
Fra Grande til nærmeste Grande,
Dalens sønner i skjul ei krøb
Det måtte Hr. Zinklar sande.*

Pål Flatum på Vetahaugen

Sinklarvisa av Edvard Storm har 19 vers, i 10. vers er det nemnd at «Baunen lyste». Etter bokmålsordboka er *baun* eit bål som vart tenda på fjelltoppar for å varsle fiendlege angrep. Dette blir til vanleg kalla *veta*.

Varsling om ufred i gammel tid vart gjort ved at bodstikker vart senda frå gard til gard og frå bygd til bygd. Ei varslingsmetode som gav raskare varsling var ljossignal frå fjelltopp til fjelltopp. Veta blir ofte omtala som varde, men må vel helst kallast ved-varde. Vetaen var oppbygd som ein forberedt bål plass som vart brukt for å varsle ufred. Når ufred truga vart vetaen bemanna, og ved eit eventuelt angrep vart bålet tenda slik at melding kunne sendast over store distansar.

I Norge er det kjend at det vart bygd veta i eit rike i Hordaland midt på 600-talet. Vetabygging og veta-teneste er kjend frå Håkon den godes tid på 900-talet og fram til fyrst på 1300-talet. Veta og vetavakt er omtala i Gulatingslova, seinare er det kome til vetastugu for dei som skulle halde vakt. Det var eit varslingsssystem langs heile kysten, og likeeins frå kysten og innover i landet. Under Christian IV på 1600-talet, vart trusselen frå Sverige avgjerande for plasseringa av vetaene. Systemet

vart nå lagt frå svenskegrensa innover Austlandet og Trøndelag, med avgreiningar innover dalføra. Reglar om vakthald ved vetaene vart innskjerpa att ved utbrotet av Gyldenløvefeiden i 1675. Vetaene vart deretter brukt i Den store nordiske krig frå 1700 til 1721 og deretter i krigsåra frå 1807 til 1814.

Kart frå Oppland fylkeskommune, kulturvern.

I Gudbrandsdalen er det kjend 24 veta-plassar. I Vågå var det to, det er Vetahaugen innanfor Flatum øvst i Kveom og Hansberg ovanfor Bårstad i solsida på Lalm. Frå Hansberg er det fri sikt til Vetahøa på austsida av Gudbrandsdalen ved Otta. Frå Vetahaugen gjekk signalet til ein veta på Høgkollen i Lom, den neste vestafor var på Tronoberget på solsida ved Fossbergom.

Kjelde: *Wikipedia*.

Slaget i Kringen 1612.

Kva for rolle spelte musikken?

Av Ola Grøslund

Slåttetradisjonen i dag

Slaget i Kringen i den 26. august i 1612 er ei hending det har spunne seg mange forteljingar rundt og er knytt mykje munnleg tradisjon til. Slik er det og innan folkemusikken. I kvar bygd frå Midtdalen og nordover er det slåttar sett i samband med denne hendinga.

Det er frå heller enkle tonar knytte til Pillarguri, til lengre og meir samansette leikar som gjerne framstiller ein musikalsk dialog mellom skottane på sekkepipe og Pillarguri som spelte på horn oppe på Selsjordskampen eller Pillarguritoppen. I desse leikane finn vi da både innslag som liknar sekkepipe, og gamalt tonestoff der naturtoneskalaen er framtrudande. Eller sagt på ein annan måte, frå friske krigsmarsjar til vemodige naturtonar. Nemningar som Pillarguri-slått eller –halling, Goroleikje, Sinclairmarsj eller – halling går gjerne att.

Kva fortel segnene?

I fleire av bøkene til Ivar Kleiven finn vi levande og detaljerte framstillingar av segner knytt til 1612. Ein av dei første som skreiv ned slike segner, var derimot presten H P S Krag, sokneprest i det gamle Vågå prestegjeld i perioden 1830 – 42. Om Pillarguri fortel Krag at ho var god til å blåse i stut- og bukkehorn. Denne augustdagen i 1612 vart ho beden om å stille seg opp på Selsjordskampen slik at ho kunne sjå mykje av dalen og følgje med i framrykkinga til skottane. Når den skotske troppa passerte ein avtala stad, skulle ho blåse i hornet, både for å gje signal til bøndene som låg på lur, og avleie merksemda til skottane frå åtaket som nærma seg. Bøndene skulle ha laga ei svær tømmervelte som gjorde ende på mange skotske soldatar. Blant alle som hadde møtt fram, var det òg ein del spelemenn. Dei vart vitne til at dei skotske soldatane spelte krigsmarsjar på sekkepipe, medan Guri svara på pillarhorn, truleg bukkehorn, frå fjelltoppen.

Fleire av dei gamle spelemennene, t.d. Ola Eide og Rikkar Skjelkvåle, fortalde at spelemenn låg bak tømmervelta og hørde musikken. Slåttane lærde dei, og dei har vore i tradisjonen seinare. I ein versjon høyrer vi til og med at toga som heldt velta, blir kappa av.

Ei historisk segn fortel korleis miljøet tolka og forklarte det som skjedde. Her ligg utan tvil ulike psykologiske forklaringar og tolkingar under, både for å forklare korleis bøndene greidde å overvinne ein skotsk leigehær, og for å reinvaske eit vondt samvit for bakhaldsåtak og nedslakting ved å tillegge skottane ei ekstra brutal framferd.

Kringen-støtta av Kristen Holbø viser Pillar-Guri som spelar på lur. Etter segna fekk Guri garden Pillarviken på Lalm. Foto: Geir Neverdal.

Postkort frå Kringen 1912.

Frå Otta 1912. Fotoutlån: Dag Aasheim.

Kva er historisk sanning?

Det grunnleggjande spørsmålet blir da: Kva er den historiske sanninga, og kva er tolkingar og forklaringar til folket? Historisk eller psykologisk sanning, eller for å spissformulere: sanning eller myte? Eit enkelt svar på det er at vi eigentleg veit lite sikkert om det. Vi må tolke alt materialet ved å bruke kritisk og sunn fornuft og leggje vekt på det sannsynlege. Dette reiser naturleg nok fleire sentrale spørsmål: Er Pillarguri historisk? Marsjerte dei skotske soldatane etter sekkepipedemusikk, og var det ein slik musikkdialog mellom dei og Guri? Kva for instrument brukte spelemenn her i bygdene først på 1600-talet? Kan slåtte-tradisjonen knytt til slaget førast attende til 1612?

Fotoutlån: Dag Aasheim.

At det har funnest ei kvinne med oppnamnet Pillarguri, er vanskeleg å dokumentere, men det er ikkje urimeleg. Iallfall føyer nemninga seg inn i ei rekkje liknande namn: Dansar-Eli, Blind-Marit, Fel-Jakup osv. At ei eventuelt historisk Pillarguri har spelt ei helterolle under slaget i Kringen, er lite sannsynleg. Pillarguri er sett i samband med slaget i dei siste 200 åra (jfr Sjur Lonbakken), for seinare å bli ein viktig symbolfigur. Skotske troppar marsjerte gjerne etter sekkepipemusikk, så denne delen av tradisjonen verkar sannsynleg. Likevel er det ein hake her: Er det slik at planen deira var å koma seg over til Sverige raskast mogleg utan å vekkje oppsikt, stiller det seg annleis. At det vart ein slik musikkdialog mellom Guri og skottane, er difor òg svært tvilsamt. Guri på Selsjordskampen med horn liknar på eit typisk segnmotiv. Sett frå eit militærstrategisk synspunkt kan det derimot verke meir logisk med bl. a. behovet for varsling og avleiing. Likevel hadde nok ikkje dølane all verda tid på å planleggje og organisere alt dette før skottane kom.

Med omsyn til folkemusikkinstrument her i bygdene på den tida er spørsmålet om den tyske fela hadde avløyst mellomalderfelene, enklare instrument med færre strenger? Ivar Kleiven skriv i boka *I skottåre* at fela fyrste gongen var høyrd i nettopp dette året. Ein tenestegut frå Lalm var eit ærend i hytta til nokre tyske falkefengjarar ved Mela, og dei spelte på fele. Usannsynleg er det ikkje, for vi går ut frå at denne type fele kom i bruk her først på 1600-talet. Elles er det heller ikkje usannsynleg at sekkepipa var kjent i bygdene her så seint som på 1600-talet.

Sjølv om det ikkje er nokon bevart tradisjon i dag, er det dokumentert at ho har funnest (Sjå Løchen s 69). I Dalarne i Sverige er sekkepipa framleis brukt i gammal tradisjon.

Korleis har slåttane opstått?

Kva så med all slåttetradisjonen knytt til denne hendinga? Ja, sei det. Rolf Myklebust, sjef for folkemusikkavdelinga i NRK frå 1952 til 1978, var i Skottland og undersøkte i kva mon skotske sekkepipeutøvarar kjende att den sekkepipeliknande musikken i slåttematerialet. Dette var temaet for eit folkemusikkprogram der bl. a. Ola Eide spelte leikar.

Attendemeldinga Myklebust hadde fått, var ikkje eintydig. Sjølv om konklusjonen var heller skeptisk, var det element særleg i ein versjon, ei nedskrift av L M Lindemann som skottane kjende seg att i. Det er forresten den same som Goroleikjin Erling Kjøk spelte i form etter Ola Nystugun.

Folkemusikkforskarane meiner at dette slåttmaterialet er såkalla sekundærtradisjon, altså knytt til den historiske hendinga seinare. Kan ein tenkje seg ei slik forklaring? Av dei rundt 400 bøndene som hadde samla seg i Kringen denne augustdagen i 1612, var det sjølv sagt også spelemenn. Dei vel 300 skotske soldatane som kanskje spelte og marsjerte etter sekkepipemusikk, gjorde naturlegvis eit sterkt inntrykk som festa seg i minnet. Dette vart eit tilskot til mykje folkemusikkstoff som fanst frå før, og da vart det fritt fram for kreative spelemenn å setja saman og forme ut. Vemodige naturtonar frå ein rik lokal tradisjon kopla i hop med tonar som imiterer sekkepipe.

Dansen skotsk, rotaliv og gardsnamn

Til slutt nokre kommentarar til andre element som segnene dels set i samband med 1612: Skotsk er ei nemning for ein spesiell måte å danse polka på, og ei lokal nemning her er husk (t. d. Vårdalshusk). Ein del leikar som er særleg eigna for denne dansemåten, blir da kalla skotsk. At dette har samband med 1612, stemmer sjølv sagt ikkje. Polkaen, og dermed skotsken, vart ikkje kjent i bygdene her før i siste halvdel av 1800-talet. At namnet og dansemåten har samband med skotsk dans og musikk, seier seg derimot sjølv.

Kontakt mellom England - Skottland og Norge har det vore mykje av både før og etter 1612. Berre for å ta ei par døme: Den store utvandringa til Amerika, som særleg skaut fart frå 1860- åra og utover, kom til å styrke slik kontakt. Mange gjekk på amerikabåten i Liverpool og måtte gjerne vente her nokre dagar. Skottar og nordmenn kunne òg slå seg ned nær einannan i t. d. Minnesota og Dakota. Ei anna kontakt eg kan nemne, er av heimleg karakter. Den mest kjende spelemannen på durspel var Ola Kampen (1862 – 1944). I yngre år var han turistfører ved Bessheim i rundt 20 år, og treffe sjølvstøtt mange engelske og skotske turistar. Sikkert er det at det var musikkutveksling her.

Rutalivet har nok òg skotsk opphav, men det er svært tvilsamt om dette har noko å gjera med slaget i Kringen. Namn som *Skotte* på Lesja og *Skottlie* i Vågå set segnene i samband med at skottar busette seg her etter 1612. Den forklaringa held nok ikkje. Dette er typiske naturnamn for noko som skyt fram i terrenget, t.d. ein bergehammar.

Som ein konklusjon vil eg seia at vi veit lite sikkert kva som skjedde for snart 400 år sia. Det meste er segner, som har festa seg så godt i medvitet til folk at mange trur det er slik det var. Vi må sjølvstøtt vera kritiske, men samstundes verdsetja den kulturarven vi har gjennom desse segnene. Dei speglar tolkingar og oppfatningar og er ein viktig del av tradisjonen vår.

Kjelder:

Ivar Kleiven: *I gamle dågå og I skottåre.*

Ulike folkemusikkprogram i NRK.

Årbok for Gudbrandsdalen 2008: Artiklar av Ivar Teigum og Sjur Lonbakken.

Leif Løchen: Frå skorofele til salmodikon (Nord-Gudb.dal folkemusikkarkiv 2000).

Samtaler, m. a. med Knut Raastad.

Merkestein LNo 32 søndre Blessum

Denne steinen står ved nordre Rusten ved den nye vegen over Selsrusta. Det er vegvesenet med hjelp av Harald Rusten som har flytta den frå den gamle vegen. Ved nordre Rusten gjekk gammelvegen like nedanfor den nye, og Harald Rusten opplyser at steinen stod ved det gamle gjerdet. Steinen stod altså beint nedanfor der den står nå.

Det var før vanleg at vegar var delt i roder, og at kvar gard hadde ansvaret for å vedlikehalde sin del. Steinen ser ut til å vera merke for LNo 32 søndre Blessum, løpenummeret stemmer med det nummeret som var brukt før dagens gardsnummer på sygard Blessom. Nedst på steinen ser det ut til å stå 546 m. Dette tyder på at sygard Blessom hadde ansvar for vedlikehald av 546 meter av vegen, og at dette starta ved denne steinen. Men om retninga var mot Sel eller nedover mot Holongsøyen er uvisst. *Foto: Knut Raastad.*

Litt om Olaug Hansens liv og om hennes billedveving

Av Kristian Hansen

Kåseri i Vågåmo 10.6.2011 under "Vågå Dågå"

Det gleder meg at man under "Vågå Dågå" har valgt å stille ut billedtepper som min mor, Olaug Hansen, har vevet, og at man ønsker å høre litt om henne og hennes livsverk, for vi i familien er stolte av henne.

I programmet står at jeg skal holde foredrag, men jeg vil kalle det et kåseri, som er litt mindre høytidelig og inneholder endel sidesprang. For sammenhengens skyld må jeg gjenta litt av det som står i et kort notat som jeg har skrevet, og som er oppslått og ligger utlagt her.

Kan alle høre meg? Hvis ikke må dere rope. Men kanskje jeg da risikerer det samme som hendte én foredragsholder. En tilhører ropte "høyere", en "langsommere", og så var det en som ropte "morsommere".

Olaug ble født den 30. september 1892 på Ringsaker, hvor hennes far, Per Foss, var meieribestyrer, og hun var den eldste av fem søsken. Hun gikk på middelskole i Lillehammer og tok toget frem og tilbake hver dag. Senere flyttet familien til Kristiania, og der traff hun Kristian Hansen, født juledag 1895, oppvokst i Vikersund på Modum. De ble forlovet, gift i 1919, fikk tre barn, Sigrid, Kristian, det er meg, og Karin.

Far arbeidet i shipping, og i mars 1922 flyttet han med familien til Helsingfors, Finland, hvor han skulle være representant for tre norske rederier, som hadde skip i fart på Finland. Sigrid var da halvannet år gammel, jeg et halvt og Karin ble født ti måneder senere i Helsingfors. Etter en tid startet Far og drev sitt eget rederi med skip under finsk flagg, og han ble også utnevnt til honorær norsk konsul i Helsingfors.

På Odden

Tidlig på høsten 1939 reiste Far rundt i norske fjelltrakter for å finne et sted han kunne kjøpe, og han valgte Odden ved vannet Flatningen her i

Vågå. Som bosatt i utlandet syntes han det ville være hyggelig å ha et fast punkt i Norge, og et sted hvor han kunne dra for å fiske, for han var ivrig fisker.

Foregående eier, generalkrigskommissær Jens Bratlie, - man må være edru for å uttale den titelen – altså generalkrigskommissæren, som hadde vært statsminister en kort tid i 1912/13, brukte Odden som feriested, men før det var det en fjellgård, hvor det bodde folk fast. De første som bodde der, drev for øvrig litt kafévirksomhet. Vinterveien fra setrene ved Randsverk og andre steder til bygda gikk nemlig over Odden ned på Flatningen, og de som kjørte høy og tømmer, stanset ofte og kjøpte en kopp kaffe og noe attåt av fru Odden.

Senere høsten 1939 gikk Sovietunionen til angrep på Finland, og bombet bl.a. Helsingfors. Familien flyttet da til Norge, dvs. enkelte av oss var kommet hit tidligere. Den fikk seg en leilighet i Kirkeveien i Oslo - og i den skulle Mor bli boende i nesten 50 år.

Den 9. april 1940, like etter påske, da vi hadde vært på Odden for første gang, kom krigen til Norge og den ble lang. Jeg tror Far syntes det ble trangt i leiligheten, for han og Mor tilbragte store deler av krigsårene på Odden, hvor Gunhild Valdvik fra Tessand, senere gift med Asmund Tøfte fra Darthus, stelte for dem. Når Mor og Far ikke var der, bodde Gunhild der alene, også midtvinters, så hun var en modig, ung dame.

Billedveving

Høsten 1946 døde Far plutselig, så Mor ble enke 54 år gammel. Mor hadde alltid vært flink med allslags håndarbeide. I Helsingfors begynte hun å veve, men det var hovedsakelig ryer hun vevet, vakre finske ryer og et par orientalske. Men hun vevet ett billedteppe, og det var etter en kjent kartong av Gerhard Munthe fra omkring 1905. Det heter "Mørkræd", og forestiller fire jenter i nattlinnet i et nokså mørkt rom. De står og titter ut av vinduet, hvor det er ennå mørkere, og ser meget redde ut. Der er en tekst: "Det ruskar i ro, det trillar i tro, for en trinnan ligger i trararo". Vi klarte aldri å finne ut hva det skulle bety, men det var et samtaleemne når vi hadde gjester. En gjest mente at den siste delen av teksten, "for en trinnan ligger i trararo", måtte bety at en purke holdt på å føde grisunger, og at foreldrene var ute i grisehuset, og hadde latt jentene være alene i den mørke stuen. Er det noen her som har et

«Musikantene øver før Haakon Vs bryllup på Akershus slott». Kartongen er malt av Kåre Jonsborg. Foto: Norman Hansen Meyer.

bedre forslag? Det teppet er nok ikke vevet av spelsau-ull og heller ikke av garn spunnet og farvet av Mor, men det er riktig pent.

Det var etter at hun ble enke at hun gjenopptok vevingen, og da var det billedvev hun ville konsentrere seg om. Hun tok kontakt med A/S Norsk Billedvev hvor Else Halling var sjef og hadde med seg flere andre dyktige veverker. De vevet på bestilling til dels meget store billedtepper til Stortinget, Akershus, forskjellige rådhus, hoteller, kirker og andre steder. Mor spurte om Else Halling ville lære henne gammelnorsk veveteknikk, og Else Halling svarte at hvis Mor først lærte å spinne, skulle hun tenke på det.

Aase Ljosne fra Skogbygda, senere gift Flugstad, sommernabo ved Flatningen, viste hvordan man spinner vanlig ull, og siden hadde Mor én time på Kunstindustriskolen for å lære spinning av spelsau-ull, som har en litt annen teknikk. Så var hun utlært.

Da var Else Halling villig til å undervise, og Mor lærte mye av henne om oldnorsk billedveving og om farving med naturfarver. Hun måtte avlegge prøve på sin vevekunst, og ble godkjent. Else Halling introduserte også Mor hos kunstmalere som var spesialister på kartonger til billedvev. En kartong er som et maleri, men med en stilisert, litt kantet tegning, klare skiller mellom fargene, og med farver tilpasset dem man får av planter. Den krever inngående kjennskap hos kunstneren til veveteknikken.

Det var tre kunstnere som malte kartonger for Mor, nemlig Kåre Jonsborg, Bjarne Rise og Håkon Stenstadvold. Else Halling gikk god for at Mor var flink nok. Kunstnerne ville nemlig ikke la hvem som helst bruke deres kartonger, for det ferdige teppe er selvfølgelig et resultat av samarbeidet mellom kunstner og kunsthåndverker. Under vevingen kom kunstneren iblant på besøk for å se at veveren brukte riktige farver og kunne eventuelt be om at noe måtte sprettes opp igjen, men jeg tror ikke det hendte Mor.

Olaug Hansen ved veven. Bilde avfotografert av Norman Hansen Meyer.

Mor kjøpte kartongene av kunstnerne, og det betyr at det bare finnes ett teppe etter hver kartong. En unntagelse er Jonsborgs ”Blomster og vekster”, som min søster Karin også har vevet. Men Mor brukte ofte deler av kartongene som mønster for sine små tepper. Hun lot alltid kunstnerne selv velge motiv for sine kartonger. Jeg har et par av kartongene på veggen hjemme hos meg; de er pene også som malerier. Bjarne Rise og hans kone var noen ganger på besøk på Odden, og jeg har to akvareller som han ga Mor som takk for oppholdet, en av seteren Tuvstulen og en av utsikten over Flatningen.

Mor holdt ikke spelsau i sin leilighet eller på Odden, og hun malte ikke kartongene selv, men ellers gjorde hun alt. Noen måneder hver sommer på Odden kardet og spant hun på sin mormors gamle rokk, fant planter og farvet garn, og resten av året vevet hun, spant og farvet garn i leiligheten i Oslo.

Hos A/S Norsk Billedvev var man ikke fornøyd med gulfarven man brukte, lavet av revebjelle. Den var ikke frisk nok og ga en dårlig grønnfarge når den ble blandet med blått. En islandsk elev ved Kunstindustri-skolen kunne fortelle at man på Island brukte bladene av en art salix, det er pil. I Norge finnes 32 forskjellige arter salix, men ved hjelp av en botaniker fant man ut at det dreiet seg om en som på norsk heter grønnvier. Så viste det seg at den arten vokser på Odden. Mor rekrutterte ikke bare sine barnebarn, når de var der på ferie, men barn fra setrene rundtomkring, til å plukke salixblader. Barna syntes det var moro, og så tjente de en slant. Kanskje noen av dere som er tilstede her, var med på det? Siden lå det salixblader til tørk på stabburgulvet, i badstuen, overalt. Det Mor ikke brukte selv av de tørre bladene, ble pakket i sekker, tatt med til Oslo om høsten, og gitt til Else Halling, som var meget takknemlig for det.

Mor var meget flittig. En gang sa hun at det hadde vært så deilig å sove helt til klokken ni, siden det var søndag. Jeg sa at hvis hun syntes det var deilig, kunne hun jo i sin alder sove til klokken ni eller lenger hver dag, men det sa hun ikke gikk an. Hun vevet og farvet så lenge det var nok dagslys, og siden spant hun. Det går med svært mange arbeidstimer til et teppe.

Jeg vet ikke sikkert hvor mange billedtepper hun vevet, men jeg tror det er 35 større pluss endel mindre. Med "større" mener jeg omtrent som de syv største her på utstillingen. Alle de større har havnet hos mine søstre og meg, våre barn og barnebarn med én unntagelse, og det er teppet "St Johannes - Plantaren", utstilt her, som hun ga til Vågåheimen. Men endel mindre tepper ga hun til gode venner, bl.a. her i Vågå, og noen av disse teppene er også utstilt her.

Enkelte ganger gjorde hun noe som var annerledes. Her ser dere et lite teppe som ikke er av spelsau-ull men av damestrømper, slips og annet brukt tøy, klippet opp i lange strimler, som i filleryer, men vevet som billedvev.

«St. Johannes Plantaren». Kartongen er av Bjarne Rise. Foto: Norman Hansen Meyer.

En dag, da hun var ganske liten, malte min yngste datter, Astrid, et bilde, og det har jeg her, innrammet. Det er vel det man kaller nonfigurativt. Hun ga bildet til sin farmor, som syntes det var riktig kunstnerisk særlig med den sorte flekken midt i det røde - den hadde kanskje kommet dit ved et uhell - og hun sa at hun ville veve etter det. Her ser dere resultatet. Jeg er meget glad i den lille puten. Jeg legger disse tingene her, også et fotografi av den unge kartongmalerinnen foran sitt staffeli, så de som vil kan se på dem etterpå.

I anledning av sin 80-års dag i 1972 stilte Mor ut 24 av sine tepper i Moss Kunstforening, og siden har noen av dem vært på utstilling mange steder: i Kunstnerforbundet, Oslo, Kunstindustrimuséet, Oslo, i Stockholm og Prag. Ett har vært på Høstutstillingen i Oslo. Utstillingen i Kunstindustrimuséet hadde med et lite teppe, og her ser dere kartongen. Det heter "Hanan i kurven", men den som skrev om utstillingen i Vårt Land, gikk visst litt surr i navnene på teppet og veveren, for i den avisen stod det at teppet het "Hansen i kurven".

Mor holdt på å veve til hun var nokså gammel. Da hun vevet teppet "Hagar og Ismael", som er her, var hun 84 år, og jeg tror det var det siste. Det var øynene som sviktet. Men hun måtte ha håndarbeide, og det ble mye strikking. Etterhvert som synet ble verre, ble mønstrene enklere, og tilslutt var det ullsokker hun strikket, så alle i familien fikk gode forsyninger av dem. Jeg bruker fremdeles varme sokker som hun har strikket.

Siste gang hun var på sitt elskede Odden var sommeren 1979. Hun bodde alene i sin leilighet, fikk hjelp med rengjøring og innkjøp, men klarte seg ellers selv, helt til februar 1987. Da flyttet hun til et aldershjem, og der bodde hun i tre måneder, til hun døde den 4. mai, 94 ½ år gammel og mett av dage.

Her er noen opplysninger om Oddens historie:

Den 30.9.1910 kjøpte Hans O. Odden av Staten en parsell på 14,4 mål på østsiden av Grytosbekken.. Jeg forstår at han da hadde bodd der en god stund og drevet gården uten å eie jorden, men jeg vet ikke hvor lenge. Bruket fikk navnet "Odden". I Årbok for Gudbrandsdalen 1956 står en morsom fortelling om Hans Odden og kones liv på Odden. Johan Flatum, som hadde kjøpt bruket, jeg vet ikke når, kjøpte av Staten i 1915, tinglyst i 1916, en tilstøtende parsell, "Grytosmyren", 6,7 mål, på vestsiden av Grytosbekken.

Generalkrigskommissær Jens Bratlie kjøpte stedet av Johan Flatum, men jeg vet ikke når. Han ville gjerne flytte husene høyere opp, og fikk kjøpe av Staten en parsell, "Veiranden", 5,5 mål, vestenfor parsellen "Odden", nordenfor parsellen "Grytosmyren" Det er der husene står nå. Da ble de tre parsellene slått sammen til ett bruk. Det var i 1929. Den 1.9.1939 kjøpte min far, Kristian Hansen, stedet, og det er min datter, Katrine Hansen, gift med advokat Peter Chr. Meyer, som eier det nå.

Tid for seterferd, pause ved Kløvjingsteinen

Av Ivar Teigum

Frå Lye i Vågå finst eit dokument frå 1367 om seterreise, som ikkje skulle gjerast etter Bottolfsmesse den 17. juni. Drygde det lenger, måtte dei rådføre seg med brukaren på Sunde på den andre sida av Vågavatnet.

Fire hundre år seinare vart denne datoen innskjerpa i Nordherad. Prinsippet som galdt i så mange hundre år og lenger, handla sjølvsagt om beiteforholda. Alle skulle koma seg til fjells samtidig til beste for vokster og avling heime i bygda. Alle som skulle til Heimfjellet og Sjudalen, passerte Sundbrua og drog oppover vegen som etter ei hending fekk namnet Britbrekka.

På kvar si side av stigen eit stykke ovanfor berget som blir kalla Sundsteinen, ligg to steinblokker. Nyleg er det rydda omkring dei slik at dei er lette å finne litt til venstre for hovuddråga. Dette er Kløvjingsteinen. Syver Berge fortel etter grannen hans på Søre Sunde at her kvilte Sundeskrivaren hestane sine på vegen til fjells. Som vi ser av den langvarige bruken av denne fjellvegen, var det nok mange både før og etter sorenskrivaren tidleg på 1700-talet som hadde glede av ei pause her øvst i lia. Men Sundeskrivaren var ein bauta i den lokale tradisjonen.

Henrik Jacobsen Schmidt var sorenskrivar i Nord-Gudbrandsdalen i åra 1688-1719. Han budde på Sunde, og åtte fleire andre gardar i Vågå og andre stader, mellom dei på Toten. Ved sida av embetet som sorenskrivar var han viselagmann på Opplanda og domar i overhoffretten, den høgste rettsinstansen innanlands i dansketida.

Henrik Schmidt var rik, kanskje den rikaste mannen i Gudbrandsdalen i si tid. Skiftet etter han fortel at han var god for 26000 riksdalar med gardar, buskap, innbu og lausøyre. Ein stor post var hestane. Skrivaren dreiv stort med hestavl, og hadde på den tid han døydde, 48 hestar. Det var ei verksemd som gav god avkasting under den dansk-norske heil-

staten, som var ein av dei mest militariserte i heile Europa. Kaskje ikkje rart han fekk namnet sitt knytt til Kløvjingsteinen på vegen til Sundesetra, og til Flatningen der han saman med vågåpresten rådde over fisket på halve vatnet.

Artikkelen er også publisert i Fjuken.

Sunde-setra på Moasetrene. Småkrytyrfjøs til venstre. Det var kuffjøs i eine enden av fjøset, dei to andre delane var stall med 24 spiltau for hestar. Fjøset vart rivi i 1948. Fotoutlån: Syver Berge.

Utlagte setrer på Laingstulen i Bøneslia

Av Vegard Veierød

Mellom Ottadalen og Heidal ligger vannet Melingen. På sørsiden av vannet ligger Bøneslia og området der Ivar Kleiven hadde seterpensjonatet sitt. I skråningen opp mot fjellet Gråhø lå det et par setrer som vi i dag ikke lenger legger merke til når vi går tur i området.

Det er få som vet at de setrene vi i dag kaller Øversetrene ble kalt Laingstulen eller Ladengsetrene. Paul Kleiven skrev om de ulike setrene her at Laingstulen var betegnelsen på lalmingenes setrer i Bøneslia.¹ Navnet er nå gått i glemmeboka for de fleste og kartprodusentene har heller ikke brukt navnet etter 1950. Kleiven mente at opprinnelsen til navnet lå i at Lalm tidligere var kalt Laingen. Disse setrene var ikke blant de første som ble anlagt her i området rundt Melingen da de lå litt lenger unna hjembygda enn seterområdet på Bringen.

Antagelig var det bekvemt å legge seter her fordi de to viktigste fedrifteveiene over Gråhø gikk på hver sin side av dette området i Bøneslia. En vei gikk via Moasetrene, Siplaus, Saghaugen og opp Bøneslia om Stokstad- og gamle Hammersetra. Den andre veien kom via Reiregrenda, Melsetra og opp på østsiden av Laingstulen. De to fedrifteveiene var forbundet med en vei som gikk på oversiden av setrene slik at alle hadde en direkte veiforbindelse (se kart 1 nedenfor). Setrene på Laingstulen er ikke nevnt hverken i matrikkelen av 1666 eller i høyskattmantallet fra 1691. Det antas derfor at de første setrene på Laingstulen ble anlagt med hus en gang etter dette og før 1730.

Teigsetra hadde ett av de eldste husene som er tatt vare på fra dette seterområdet. Seterstua stod inne på kvea som Engesetra har i dag. Huset ble solgt til de Sandvigske samlinger i 1919 og gjenoppbygd der i 1937. Dette sammenbygde huset bestod av to laftede buer med en selsgard imellom og felles tak. Den ene bua hadde årstallet 1730 innskåret over døra. Den andre antar man er fra 1600-tallet.²

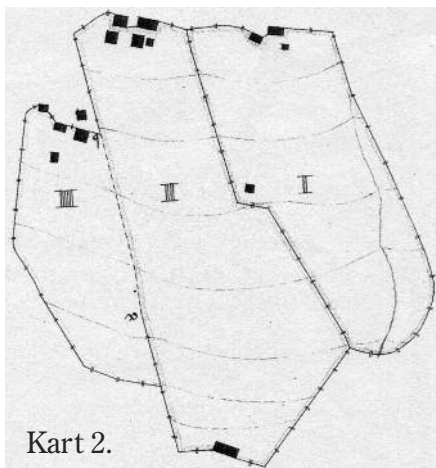
Fogd Lyng var på befarings her i året 1800 og noterte at følgende gårder hadde setrer i Bøneslia: Stokstad, Hammer med to setrer, Eide, Øverlien, Skaar med to setrer, Teigen, Svendstad, Bolstad og Stade i tillegg til Bønes-sætrene der Øy og Kleppe hadde sine setrer.³ Hvilke av disse som var på Laingstulen var ikke nærmere angitt. På kart 1 fra 1832⁴ er det inntegnet fire setrer på Laingstulen (her angitt som "Laings sæterne").

I 1869 benyttet Gudbrandsdalskommisjonen navnet Ladengsætrene i sin innberetning om disse setrene i almenningen.⁵ Da var det følgende setrer på Laingstulen: Nedre og Øvre Skaar, Søre Stade, Pillarviken, Hammer og Øyhus seteren. Paul Kleiven nevner følgende setrer her på Laingstulen da han omtaler disse i ca 1936: "Ner-Skaarsæter, Pillarvik-sætra (utlagt), Sørstade-sæter, Kjølstadsæter, Øihussæter, Teigsætri og Stulsætri"¹. Øversætrene, som er dagens betegnelse på stedet, består nå av setrene til følgende gårder: Nedre Skaar, Øvre Skaar, Søre Stade, Teigen og Nørdre Enge. Flere av disse setrene har skiftet navn gjennom tidene og vært delt opp annerledes enn dagens grenser tilsier.

Det er to setrer vi kjenner til i dette området som er utlagte (dvs ikke i bruk lenger) og hvor husene nå er borte. Vi kan fortsatt finne igjen enkelte steinmurer under mye mose og einer som et minne om det som en gang var. De to setrene lå på hver sin side av Nedre Skaar sin seter. Det var Pillarviksetra og setra til Tamburplassen. Disse er merket som

henholdsvis I og III på kart 2. Dette kartet er fra 1870.⁶ Nedre Skaar sin seter er nummer II. Kart 3 viser grensene for Nedre Skaar sin seter i dag.⁷

Pillarviken seter

Da Kleiven omtaler setra til Pillarviken på 1930-tallet hadde den ligget brakk i en mannsalder og var helt falt sammen og overlatt til seg selv. Noen av husene kunne fortsatt sees og gav et minne. Seterstua hadde to årstall på den øvre dørstokken; 1714 og 1833. Det siste årstallet var påsatt da stua ble ombygd fra årestue. I tillegg var det en gammel mjølkebu og ei stue med selsgard i mellom som han antok var satt opp på samme tid som seterstua.¹ Da Gudbrandsdalskommisjonen var på befaring i 1869 nevnes setra som fult bebygget og benyttet som sommerseter. Setra var da på 12 mål, hadde seterstue, to fjøs og en låve og det var Iver Knudsen Pillervigen som eide og brukte setra. Pillervigen hadde i tillegg et engestykke på Bringen seter⁵. Seterkveen hadde egen inngjerding som gikk et stykke utover myra som ligger på nedsiden av veien ved siden av Nedre Skaar sin seterkve idag. I 1937 får Nedre Skaar samtykke til å legge inn 9 mål av det som tidligere utgjorde Pillarvikens seterløkke.

Tamburplassen seter

Tamburplassen hadde en liten seter som lå øst for Nedre Skaar sin seter. Denne setra tilhørte husmann Hans Eriksen under Nedre Skaar. Han hadde gården Tamburplassen ved Skårsbrekka. Hans Eriksen hadde selv innlagt og ryddet kvea på 1830-tallet.¹ Ivar Kleiven forteller i en av sine bøker om faren sin og Hans da de red om kapp med travhester på en bane de hadde laget på Melingsisen.⁸ Da Hans døde i 1863 ble plassen solgt ved frivillig auksjon. Eieren av Nedre Skaar setra, Hans Gudbrandsen, ville nødig at fremmede folk skulle komme til her og av den grunn

kjøpte hans bror Gudbrand Gudbrandsen denne setra. Etter hans død tilfalt den Nedre Skaar. Husene, som bestod av en stue, to fjøs og en låve, var i 1869 beskrevet å være i meget dårlig stand så stedet ble kun benyttet som slåtteland. Kvea var på 6 mål og deler av den ble da tillagt Nedre Skaar sin seter kve, mens resten ble stående og forfalle⁵. Paul Kleiven nevner at han kunne huske et par hus på tomta, men de var borte da han skrev en omtale i 1936.¹

Dersom du vil ta turen opp til Laingstulen der de to setrene og Teigro-stua lå er det enklest å benytte Bønesliveien og avstikkeren fra Lykkje-setra og opp til Øversetrene. Den sistnevnte delen av veien ble laget i 1946. Før dette gikk veien rett opp fra Hammer sin nye seter, sør for Lykkje-setra. Du kan også fortsatt følge det gamle råket som går fra vestsiden av Liasetra sitt jorde og kommer opp mellom den tidligere Pillarviksetra og Nedre Skaar sin seter. Dersom du vil gå de eldste

Teigsetra på Maihaugen.

fedrifteveiene fra Mela eller fra Saghaugen og opp til setrene så er det også fortsatt mulig. Det er altså en rekke alternative turveier du kan ta i bruk i dette lille området. Mer om Laingstulen og de andre setrene i Heimfjellet i ei bok om historia rundt vannene Flatningen, Melingen og Bjølstadvatnet som jeg kommer ut med senere i år. God tur!

Kildehenvisninger:

1. Kleiven, P.; *Sætre i Bøneslia*. Upublisert notat. Nordalsarkivet boks 13 i Kleiven arkivet. Antatt skrevet i 1936.
2. Sandvig, A. *Setertiliv og seterstell*. Tanum forlag, 1942.
3. Lyng, M.S. *Beskrivelse over de usolgte kongelige almenninger i Gudbrandsdalens fogderi*. G.Tank (red). Grøndahl & Søn, 1923.
4. Karttutsnittet er opptatt av C. Lund, 1832. Statens kartverk.
5. Indberetning fra den ved kongelige resolution af 22de December 1874 nedsatte kommisjon. *Statsalmenningerne i Gudbrandsdalen*. Det Mallingske Bogtrykkeri, 1884.
6. Karttutsnitt *Bønnesli sæter* i Stordalens og Langmarkens Almanning. Opptatt av L.Saxe 1872. 0515/3-32, Statskog SF.
7. Karttutsnitt fra www.gårdskart.no
8. Kleiven, I. *Elvesøg*. Gudbrandsdal Boklag, 1937.

Gamal kyrkjegard

Av Helene Hovden

Det er høgst truleg at det låg ein kyrkjegard sør for dagens tun på Sygard Valde i mellomalderen. Det er heller ikkje utenkjeleg at det kan ha stått ei kyrkje på staden der tunet ligg i dag.

Det stadfestar arkeolog Henriette Aasen ved kulturarvenheten i Oppland fylkeskommune. Eigarane er ikkje forundra over arkeologane sin konklusjon. Oppgjennom tidene har dei funne spor etter mange leivningar.

Nedanfor tunet

Det er i området rundt den gamle smia at det er gjort funn som tyder på at det har vore ein gravplass på garden. Ifølgje eigar, Randi Valde, vart det gjort funn av fleire hovudskallar i samband med graving av ei avløpsgrøft i 1909. Hovudskallane vart lagt ned i jorda att med det same. Ola Valde fortel at dei den dag i dag stundom finn bein i same område. –Det er ikkje langt ned i jorda ein skal før ein finn noko. Far min fann to da han bygde smia, seier Valde.

Ingen synlege spor

Det er ikkje mogleg å sjå avgrensingar i terrenget som tilseier at det skal ha lege ein gravplass her. Men arkeologane stadfestar det eigarane trur, at kyrkjegarden låg der smia og eldhuset står.

Etter Storofsen

Før Storofsen låg dei to Valdegardane ved det som i dag er Nordgard Valde, noko lengre nord vest. Sygard vart flytta til dagens tunplass tidleg på 1800-talet. Kyrkja er fyrste gong omtalt i eit skinnbrev frå 1410. I skinnbrevet står det at det har vore opplese til alle som stod på kyrkjebakken etter messa i Vistekyrkja. Truleg har jorda der Sygard Valde ligg i dag, ein gong i tida tilhøyrt Viste. Såleis namnet Viste-.

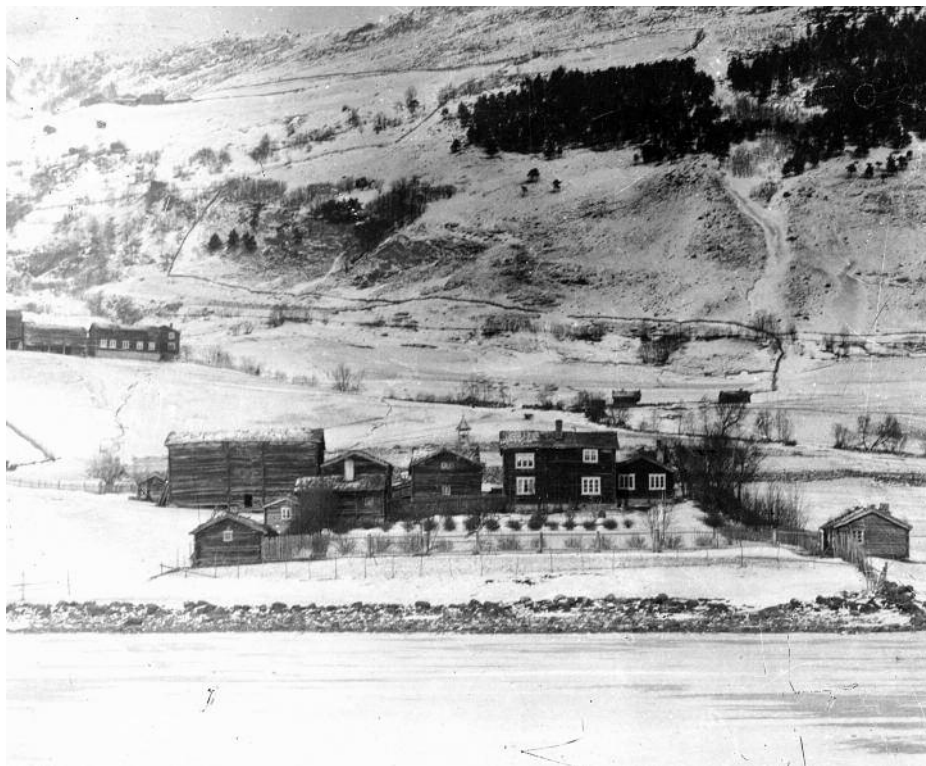
Sjølv om det har vore grave på bae sider av gardsvegen, er det berre på den sida som smia står at det er registrert beifunn. –Det var sikkert

ingen stor kyrkjegard. Det var vel vanleg med fleire mindre gravplassar ute i grendene, trur Randi.

Fleire synfaringar

Fleire av eigarane på Valde har vore kontakta av arkeologar opp gjennom tidene. Ola tykkjer det er rart at ingen har teke initiativ til å grave ut området for nærmare dokumentasjon. –Det kunne vore artig å visst, tykkjer han.

Artikkelen er også publisert i Norddalen.

Sygard Valde ca. 1900, nordgard Viste i bakgrunnen. Det er ved huset med den kvite pipa midt på biletet at det er gjort funn. Fotoutlån frå Sygard Valde.

PRESTER I VÅGÅ SOGN, ETTER 1745

Av Gunnar Ottosen

Omtale av prester fram til 1745 stod i fjorårets Jutulen, her kommer fortsettelse.

15. Johan Mikkelsen Storm, 1745-1776.

Johan M. Storm var født på Sagene i Christiania 28/12 1712, og ble gravlagt i Vågå 24/6 1776. Han var sønn av smed Mikkel Kjeldsen og Sophie Elisabeth Henriksdatter Storm. Johan Storm var først personlig kapellan i Lom i 1739. Så ble han plassert som feltprest ved det søndenfjeldske gevorbne Infanteriregiment i 1743. Så sies det at han deretter hadde fått et dansk kall, men byttet til seg Vågå prestegjeld med en gammel dansk prest, som ikke ville flytte fra Danmark. Johan Storm var gift 3 ganger:

- I) Med Magdalena Axelsdatter Stub, døpt i Christiania 31/10 1720, gravlagt i Vågå i juli 1747. Hun var datter av Axel Larssøn Stub og Kirsti Jørgensdatter. I dette ekteskapet var det følgende barn:
 - a) Sofie Elisabeth Storm, døpt i Lom kirke 4/1 1742.
 - b) Axel Storm født i 1744, prest i Drammen.
 - c) Christine Storm født 26/4 1746 i Vågå. Hun ble gift med neste sogneprest i Vågå, Peder Munch, og hun døde i Vågå, på Dale 13/1 1825.
- II) I 2. ekteskap, gift med Ingeborg Birgitte Røring, født på Thorshaug i Christiania i 1718, gravlagt i Vågå 21/3 1760. Hun var datter av soren skriver Edvard Røring og Gisken Leth fra Odalen. Barn i 2. ekteskap:
 - a) Edvard J. Storm, døpt i Vågå k 28/8 1749. Kom til Christiania katedralskole i august 1761, og videre til København universitet i 1764. Var en periode tilbake i Vågå, men returnerte tilbake til København, der han døde 29/9 1794.
 - b) Magdalena Johansdtr Storm, døpt i Vågå k 17/11 1750. Ugift, døde i Bergen 1820.
 - c) Gjedsken Edvardine Johansdtr Storm, døpt i Vågå k 5/12 1751, gift med apoteker Ole Bornemann Bull. Deres sønn Johan Storm Bull ble far til fiolinisten Ole Bull.

d) Elisabeth Cathrine Johansdtr Storm, døpt i Vågå k 8/9 1754.
III) I 3. ekteskap inngått 4/5 1761 med Johanna Magdalena Hauritz
(datter av daværende sorenskriver i Vågå, Carsten Hauritz Øi, født i
1719 og døde i Vågå 30/7 1782. Det var ingen barn i dette ekteskapet.

16. Peder Sørensen Munch, 1776-1786.

Peder Munch var født i Christiania 24/5 1740, og han døde på Land prestegård 27/10 1802. Han var sønn av Søren Rasmussen Munch 1686-1748, trelasthandler og kapteinløytnant i Kristiansand, og hans hustru Kristine Edvarda Røhring 1709-1784. Allerede som 11-åring ble Peder sendt til sin moster i Danmark – søster av hans mor – Marie Røhring, som var prestekone, gift med presten Praem i Tømmerby. Peder studerte ved Viborg skole i 1756, og ble ferdig cand.theol. i 1762. Kom så til Norge og ble kapellan til Ringeby i 1766. Så ble han utnevnt til sogneprest til Vågå sogn i 1776, etter Johan M. Storm. I 1786 ble han så utnevnt til sogneprest til Land prestegjeld, hvor han var til han døde i 1802. Peder Munch giftet seg i Vågå kirke 15. juli 1768 med Christine Johansdatter Storm, født Vågå 16/4 1746, døde Vågå, på Dale 13/1 1825. Et skifte på Dale datert 21/1 1825, viser følgende barn som arver:

1. Biskop Johan Storm Munch, 2. Sogneprest Edvard Munch, 3. Johanne Vang, sogneprest Vangs enke, 4. Kristine Petersen gift med kaptein Petersen, 5. Ingeborg Birgitte, gift med prokurator Søegaard, 6. Severine Brager, gift med landhandler Brager, 7. Malene Tronhuus, gift med proprietær Tronhuus, 8. Jomfru Gedskken Munk, Cathrine Vang, gift med kjøpmann Vang. Boet var brutto 888 og netto 601 spd. M.a.o. i ekteskapet til Peder Munch var det følgende barn:

a) Jacobine Edvardine, døpt Ringeby i 1770. Hun ble gift i Land kirke i 1791 med Marcus Frederik Bang Wang, født Røros 1760, sønn av kullfut Esten Wang og Magdalena Møller. Marcus Bang Wang ble prest i Vågå i 1803, og døde Vågå 5/1 1814.

b) Christine, døpt Ringeby 1772. Ble gift med løytnant Ole Pedersen Aanderud på Toten.

c) Magdalena, døpt Ringeby i 1773, gravlagt i Vågå i februar 1776.

d) Ingeborg Birgitte, døpt Ringeby i 1774. Hun giftet seg 16/6 1806 i Vågå kirke med prokurator Rasmus Gjøde Søegaard, fra København, som fra 1829 var sorenskriver i V.råbyggelaget. I første del av ekteskapet bodde de på Sel, og de fikk flg. barn: 1. Peder Munch, døpt 10/7 1808, gravlagt i juli 1808. 2. Johanne Edvardine, født 16/11 1809. 3. Erich Munch, døpt 4/6 1811. 4. Caroline

Søegaard, døpt 13/12 1812. 5. Wilhelmine Frederikke, døpt 7/8 1814. 6. Peder Munch, født 24/4 1815. 7. Ingeborg Birgitta Rasmus datter født 30/4 1816.

e) Severine, døpt Ringebu i 1775. Gift med landkremmer Nils Brager i Land.

f) Magdalena, født i Vågå 31/7 1777, døde i Vågå 31/3 1829. Hun ble gift i Vågå kirke 1/8 1815 med enkemann Jens Jensen Trondhuus. Flg. barn i ekteskapet: 1. Peder Munch Trondhuus, født 8/5 1816. 2. Johan Munch Trondhuus, født 17/4 1818. 3. Marcus Frederik Bang Wang Trondhuus, født Vågå 13/8 1819. Jens Trondhuus var først gift med Ingelev Sørums (hun døde i nov 1813, 31 år gammel.). Jens Trondhuus giftet seg en 3. gang 9/6 1830, 51 år gammel, med pike Marit Iversdatter Blessum, 28 år. Det var ett barn i dette ekteskapet: Barbro Jensdtr, født 19/3 1831. Jens Trondhuus døde 22/7 1845.

g) Johan P. Storm Munch, født i Vågå 31/8 1778, døde som biskop i Kristiansand 26/1 1832. Han var forfatter og prest, regnes som en av forløperne for nasjonalromantikken. Var feltprest under felt toget 1808-09, og ble biskop i Kristiansand fra 1823.

h) Edvard, født i Vågå 16/2 1780. Ble gift i 1810 med Johanne Sophie Hofgaard. Prest. Bestefar til maleren Edvard Munch.

i) Gidsken, født i Vågå 13/5 1781, døde ugift i 1859.

j) Elisabeth Cathrine, født i Vågå 2/10 1782, og døde året etter.

k) Catharina, født i Vågå 13/11 1783. Ble gift med søskenbarnet i Christiania, baker Søren Wang, i hans 2. ekteskap.

l) Søren Munch, født i Vågå 5/6 1785 og ble gravlagt i Vågå i mars 1786.

17. Johan Henrik Reinhardt, 1786-1802.

Johan Reinhardt var født i Helsingør i 1734, der faren var borger av byen. Han gikk på Helsingør skole og fikk sin embetseksamen i 1761. Han ble så residerende kapellan til Fredrikstad i 1761, så sogneprest til Rendalen i 1773. Ble så utnevnt til sogneprest i Vågå 24/9 1786, og innehadde embetet til han døde i Vågå 25/11 1802. Johan Reinhardt var regnet som en medgjørlig og spinkel mann. Han ble gift med Else Marie Momsen, født ca 1741. Har funnet følgende barn:

a) Momm Mouritz Reinhardt dødt ca 1775, var kapellan i Vågå i 1801.

b) Christian Reinhardt, født 1777. Han hadde en sønn u/ekteskap, døpt Vågå kirke 11/8 1799 – Christian Christiansen – der morens navn er en Johanne Røen

- c) Johan Reinhardt, født 1776, var i 1801 i København.
- d) Peder Abraham Reinhardt, født 1780. I tillegg kommer ytterligere 3 sønner (navn ukjent) som var i København 1801. På tellingen 1801, står det også nevnt ei datterdatter Else Kari Lund, 12 år, så de hadde også ei datter (navn ukjent), i tillegg til ovennevnte sønner.

18. Marcus Frederik Bang Wang, 1803-1812.

Marcus F. B. Wang ble født på Røros 1/10 1760. Han var sønn av Kullfut i Holtålen Røros, Esten Markussen Wang og hans 2. hustru Magdalena Maria Larsdatter Leth Møller. Marcus fikk sin cand.theol.eksamen 23/4 1786. Ble utnevnt til kapellan til Land 28/3 1788, og ordinert først som sogneprest til Trysil, deretter til Vågå 24/3 1803. Han giftet seg i Land kirke 12/7 1791 med eldste datter til Peder Munch – Jacobine Edvardine Pedersdatter, døpt i Ringebu kirke 9/12 1770 – døde i Christiania 1/3 1853. Det var følgende barn i ekteskapet:

- a) Peder Munch Wang, født i 1792. Ble utdannet til prest og bodde i Drammen, der han døde i 1842.
- b) Christine Storm Wang, født 1793 i Fluberg. Ble gift i Vågå kirke 31/8 1815 med Anders Trosdahl, lensmann i Vågå.
- c) Eistin Wang, født 1795 og døde i 1880.
- d) Søren Wang, født 1797. Ble gift med Marit Knudsdatter Moen.
- e) Johan Storm Wang, født 1800 i Trysil. Yrke dikter.
- f) Edvard Storm Wang, født 6/12 1802. Bosatte seg i Halden og var kontrollør for Statens brennerier. Gift 1828 med Andrine Rytterager. Edvard døde i 1871.
- g) Edvard Frederik Wang, født i Vågå 18/12 1803. Drev som kjøpmann. Ble gift med Else Ellingsen. De emigrerte til New York i 1836. Han døde i 1871.
- h) Marcus Frederik Bang Wang, født i Vågå 18/12 1803. Var også handelsmann, og ble gift med Susanne Eggum. De emigrerte til New Orleans i 1835, hvor han døde samme år.

19. Liv Bork Fietzetz, 1815-1830.

Han var døpt i Trondheim domkirke 4/10 1768. Foreldrene var Josias Fietzetz og Elenora Hedvig Borch. Liv tok sin theol. Embetseksamen i 1791, og ble i 1792 utnevnt til residerende kapellan til Slidre. I 1799 ble han resid. Kapellan til Norderhov, og 22/4 1814 ble han så utnevnt til sogneprest til Vågå, hvor han var til han døde 27/1 1830. Liv Fietzetz giftet seg i 1804 med Stinchen Poulsdatter Schioldager 1750-1811, hun

var datter av Skorsteens-fejer-inspektør i Trondheim Poul Christian Schioldager og hustru Lydia Raanes 1724-1773. (Har også sett at Stinchen bli nevnt med fornavnet Elisabeth). Stinchen var allerede 54 år da de giftet seg, så ingen barn i ekteskapet. I et skifte på Vågå prestegård 7/7 1830 vises følgende arvinger:

Mannens søskenbarn: Løytnant Wilhelm Josia Bech, Sogneprest Alexander Nicolai Bech, Hans Jacob Bech, Valdemar Huitfeldt Bech, Wilhelmine Hedvig Bech, gift med Kaptein Otto F. Müller, Anne Marie Bech, ugift, Mette Margrethe Bech, ugift, Sophie Elisabeth Bech, ugift. Konens søstersønn: Ole Anthon Phil, 20 år gammel.

20. Hans Peter Schnitler Krag, 1831-1842.

Hans P. S. Krag var født 16. november 1794 i Meldalen på Grevstad, og foreldre var Res. Kap. Peter Schnitler Krag (som er stamfar til den norske grenen Krag), født i 1759 i Surnadal og døde i Trondheim 1818 (hvor han var res.kap. ved domkirken) og hustru Sophie Christine Schnitler, født 1766 i Nettet og døde 1840 i Trondheim. I 1797 flyttet familien en kort periode til Røros, før de i 1806 kom til Trondheim. Hans P. S. Krag tok theol.embetseksamen i Christiania i 1819, og samme året reiste han til Stod og ble residerende kapellan der. Han innehadde denne stillingen til 1821, da han ble utnevnt til sogneprest til Grong. Den 29. november 1830 ble han utnevnt til sogneprest til Vågå, og i kirkeboka over innflyttede, står det at han og familien kom til Vågå 30. juni 1831.

Statue av Krag i Røyrvik, reist 1976. Foto frå Wikipedia.

Allerede i 1816 ble Hans Krag forlovet med Hermanna Thomine Rogneby, født i Norderhov 2/4 1798, datter av Major Thomas Rogneby og Bolette Andrea Schnitler. De giftet seg i Modum kirke 5. mars 1820. Hans Krag var kun sogneprest i Vågå i 11 år, men på den tiden rakk han å sette merke etter seg som "Vågåpresten", et åndsmenneske, medmenneske og pedagogen Krag. Den 11. mars 1842 ble han utnevnt til prest til Fredrikshald, og 7. september samme år, reiste

han og familien fra Vågå. De var i Halden til 1849, da han 12/7 1848 ble utnevnt til sogneprest til Eidsvoll, der de ankom 1. april 1849. Hans P.S. Krag døde på Eidsvoll 17. juli 1855, og ble begravet i prestegårdshagen – da selve kirkegården nylig var utvidet til også å gjelde en del av prestegårdshagen. Det er funnet 9 barn i ekteskapet:

- a) Thomas Peter H. Krag, født 1821, døde i 1887. Var manudiktør (privatlærer) og senere lærer ved Sjøkrigsskolen.
- b) Bolethe Sophie Elisabeth Wilhelmine Krag, født i Grong 5/8 1823, konfirmert i Vågå kirke 6/12 1839, døde i 1896. Var en høyt ansett lærerinne ved Christiania Katedralskole.
- c) Peter Rasmus H. Krag, født i Grong 1825, døde i 1891. Ble gift 26/12 1850 i Eidsvoll kirke med Jomfru Frederikke Petrine Fyhn, født i Meldalen, datter av Bergskriver Christian Fyhn. Peter var ingeniørkaptein og veianlegger og var ved veivesenet i Kristiansand, hvor de bodde. Han var bl.a. far til forfatterne Vilhelm Krag 1871-1933 og Thomas Krag 1868-1913.
- d) Sophie Frederike Randine Krag, født Grong 7/7 1827.
- e) Hans Hagerup H. Krag, født i Grong 1829, døde i 1907. Var utdannet vegingeniør, og fra 1852 ansatt i vegvesenet – perioden 1874-1903 som vegdirektør. Var den som fikk bygget Geirangervegen, ferdigstilt i august 1889. Var også delaktig i grunnleggelsen av Den Norske Turistforening i 1868.
- f) Marie Dorthea H. Krag, født i Vågå 27/1 1832, døde i Christiania i 1919. Hun ble gift i Eidsvoll kirke 17/7 1853 med Nicolai Otto Knudsen, Adjunkt ved Trondheim Lærde Skole, sønn av Købmann i Trondheim Hans Thomas Knudsen. Det var 6 barn i ekteskapet. En ætling av Marie Krag, Merete Øie fra Oslo, er gift med Tor Kolden, barnebarn til prost Ivar Sjaastad.
- g) Maren Oline Krag, født i Vågå 27/7 1834.
- h) Ole Herman Johannes H. Krag, født Vågå 7/4 1837, døde i 1916. Var Oberst 1880-95, direktør for Kongsberg Våpenfabrikk, deretter Felttøymester til 1902. Han konstruerte, sammen med børsemaker Erik Jørgensen, i 1894, et norsk militær- og skarpskyttergevær “Krag-Jørgensen-geværet modell 1894”. Han utførte også mange vei- og jernbaneanlegg, og var den første som i Norge brukte nitroglyserin til fjellsprenning.
- i) Hanna Hermana Baltsazara H.dtr Krag, født i Vågå 14/4 1841.

21. Erik Gløersen Selmer, 1842-1882.

Erik G. Selmer var født i Christiania 30. januar 1805, sønn av Kaptein Jens Andreas Selmer 1776-1830 og Marie Magdalena Gløersen 1784-1853. Jens Selmer var Overtollbetjent i Christiania og fra disse stammer slektsgrenen Selmer i Norge. Erik G. Selmer fikk sin teologiske embetseksamen i 1828, og ble utnevnt til sogneprest til Bakke i Kristiansand i 1830. Ble så utnevnt til ny sogneprest til Vågå 28. juni 1842. Han giftet seg i 1831 med Marie Elisabeth Holmen. Erik Gløersen Selmer døde i Vågå 12. august 1882. Det var 6 barn i ekteskapet, av disse funnet 4:

- a) Jens Andreas, født i 1832, døde i 1916.
- b) Marius Maximilian, født 1833, døde i 1916, og var skogdirektør.
- c) Andrea, født i 1821, bodde som ugift i Vågå i 1865/75.
- d) Ernesta Wilhelmine Hadolina, født Stadsbygden 17/12 1844.

22. Jens Gerhard Holmboe, 1883-1905.

Jens Holmboe var født i Sem Vestfold i 1837. Han ble gift ca 1863 med Erasmie Johanne Wraamann, født 1837 Borge i Lofoten. I 1865 var han personlig kapellan i Skedsmo, Høland prestgjeld. I 1870 kom familien til Lesja der han ble sogneprest etter Johannes M. Klem. I 1883 kom så familien til Vågå, hvor han tok over etter Erik G. Selmer, som døde 12/8 1882. Jens Holmbo var prest i Vågå til 1904, da han fikk et slag, og vinteren 1905 reiste familien til Åsgårdstrand, der Jens døde samme år. Kona flyttet så til Christiania, hvor hun døde i 1911.

Følgende barn funnet:

- a) Augusta Mariane, født 1865, døde i Vågå i 1944, som ugift lærer.
- b) Hans Nicolai Wraaman, født 1866, døde i 1905. Gift 1894 med Emma Nickelsen 1866-1938. Hans var lege i Aremark og Ørje.
- c) Didrikke (Dikka) født 1868, døde 1941. Gift 1894 med Paul Nikolai Olsen fra Vågå, 1867-1931. Han var sakfører og senere soren skriver i Vågå, og de bodde på "Vetl-Svee".
- d) Mina Gerhardine, født 1869. Hun ble gift med Anton Wilhelm Scheel Heiberg, fra Christiania. De bodde på Vettakollen.
- e) Kristoffer Andreas, født i 1871. Ble gift 1901 med Hanna Høegh fra Molde. De bodde først på Rjukan, senere i Vestre Aker.
- f) Gjertrud Petra, født 1872. Ble gift 1. gang i 1900 med Lorentz Johan Lossius fra Molde 1871-1901. Gift 2. gang i Tiensin i Kina med fetteren Gustav Kristoffer Wilse, der han var postmester. De bodde i Borre Vestfold etter at de kom tilbake fra Kina.

- g) Hanna, født i 1874. Hun ble gift i 1901 med Gustav Adolf Tornberg, fra Liatorp i Sverige. Senere skilt, og bodde da i Christiania.
- h) Theodor, født i 1875. Ble gift i 1912 med Frederikke Wilhelmine Strøm fra Trondheim. Han var apoteker i Trondheim.
- i) Maria, født i 1877. Hun ble gift i 1896 med Tobias Brodtkorb Bernhoft fra Strinda. De bodde på Slemdal, Christiania.
- j) Otto, født i 1879. Han giftet seg i 1902 i Helsinki med Hanna Hildur Lise Lindsay von Julin, fra Fiskars Bruk i Finland. Han var lege, og de bodde i Christiania.
- k) Jens Gerhard, født i 1880. Ble gift i 1907 med Marie Kristine Hannestad fra Vardø. Jens var major i Hæren og de bodde i Christiania.

23. Richardt Moe, 1905-1908.

Richardt Moe, født i Holmestrand 9/4 1848, og sønn av skomakermester Truls Moe og Oline, født Nielsen. Richardt fikk sin cand.theol.eksamen i 1876. Som student led han av gjentagende hodepine, derfor var han et par år til sjøs, men tok så fatt på studiene igjen, under stadige avbrytelser.

Prestgarden 1930-talet. Foto frå Eva Fyksen Birkeland.

Han ble, etter eksamen, lærer ved Den Tordenskjoldske Borgerskole i Holmestrand, og han var bestyrer ved skolen i perioden 1877-78 da den ble omdannet til middelskole. I 1878-84 var han amtskolestyrer i Søndre Bergenshus amt. 1884 fikk han sitt første presteembete som sogneprest til Lekø i Namdalen. I 1890 ble han sogneprest til Haram på Sunnmøre, før han i 1905 ble utnevnt til sogneprest til Vågå. I 1908 måtte han ta avskjed på grunn av svekket helse, og han døde på Nordstrand i 1909. Richardt giftet seg i Holmestrand i 1878 med Augusta Gulli, født i Holmestrand i 1855. Hun var sønnedatterdatter av Holmestrands Eidsvoldsmann, sogneprest Nysom. I ekteskapet var det i alt 11 barn, hvorav 9 levde – 3 sønner og 6 døtre.

24. Leonard Larsen Næss, 1909-1928.

Leonard Næss var født i Beiarn i 1855, og foreldrene var bonde Lars Hansen Næss og kona Karen Thorsteinsdatter – hun var datter av Thorstein Thoresen Bjølverud, fra Lesjaskog – som kom til Salten som soldat ca 18/20 år gammel. Etter at Beiarn ble adskilt fra Gildeskål, ble Lars Hansen Næss den første ordføreren i Beiarn. Leonard Næss tok først sin utdanning ved Lærerseminaret, og var deretter huslærer mens han studerte videre til prest. I 1881 var han klar for sine teologiske studier ved universitetet i Christiania. Han fikk sin embetseksamen der i 1886. Samme året giftet han seg med Elise Olsdatter Amble, født i 1852, og datter av fogd på Helgeland, Ole Amble og Ida Thomine Frederikke Hansdatter. Etter eksamen og bryllup, var det å finne seg arbeid, og i førstningen var han lærer på Asker Seminar. En tid etter ble han amtsskolebestyrer i Os ved Bergen. 1891 fikk han sitt første sogneprestembete i Bjarkøy. Neste kallet ble Norddal på Sunnmøre, der familien likte seg godt. De hadde da fått 5 barn og trengte komme en plass hvor de kunne få sin utdanning. Derfor søkte han etter en tid stillingen som residerende kapellan i Elverum. Her ble han værende noen år, og hadde stor glede av det, før han i 1909 ble utnevnt til sogneprest til Vågå – hvor han ble til 1928, og da var han 73 år gammel. Næss var en ihuga nynorskmann, og mens han var i Vågå fikk han i oppdrag å først omsette bibelen til nynorsk – som ble ferdig i 1921 – deretter salmeboka – som ble ferdig omsatt i 1925. Leonard Næss var en nær og god venn av Georg Sauerwein, og det var en utstrakt brevveksling dem imellom. I ekteskapet var det i alt 5 barn:

- a) Eva Leonard Næss, født i 1887. Hun ble gift i Vågå kirke 3. april 1912 med skolestyrer Ola Vigerust, Dovre.
- b) Tordis L. Næss, født i 1888. Ble gift med Mr. Waterston i England.
- c) Olaug L. Næss, født i 1890. Var ugift og bodde på Ringebu.
- d) Rannveig L. Næss, født i 1894. Ugift. Døde Vågå 1918.
- e) Leif L. Næss, født i 1896. Han brukte senere Amble Næss som etternavn, og ble gift i Sverige med Martha Marke. Leif A. Næss var skuespiller og teaterinstruktør, og bodde for det meste i Stockholm. Da Leonard Næss sluttet som prest i 1928, flyttet familien først til Oslo, hvor de bodde i Bygdøy Alle 70, men da krigen kom i 1940, flyttet de til Ringebu, hvor de fikk husvære på gården Bø hos deres datter – og her døde Leonard Næss 24. april 1940.

25. Karl Eugen Birkelund, 1928-1938.

Karl Birkelund ble utnevnt til sogneprest til Vågå i 1928, og han var her til han døde i april i 1938. Familien kom hit fra Hyllestad/Valle i Aust-Agder. Karl Birkelund var gift med Hanna (pikenavn ikke funnet), og de hadde 4 barn:

Familien Birkelund. Foto frå Eva Fyksen Birkeland / Gerd Birkelund Krag.

- a) Gerd Birkelund, født 1915, gift med Krag fra København av slekten til Vågå presten H.P.S.Krag.
- b) Anne-Marie Birkelund, født 9/11 1916 i Hyllestad.
- c) Karin Birkelund, født 19/4 1918 i Hyllestad.
- d) Arne E. Birkelund, født 4/6 1920 i Hyllestad.

Hanna og barna var i ferd med å pakke, for å flytte fra Vågå, da flommen kom i september 1938, og prestegården ble omgjordt til tilfluktssted for de som var truet av flommen.

Hans Kvåle fra Skjåk var konstituert prest i Vågå 1938-1939 etter Birkelund – til Sjaastad kom. Kvåle ble da sogneprest til Hov i Land.

Øvre Nordheradsvegen gjekk gjennom prestgården. Anne og far Knut Rudistuen på tur heim etter overnatting i prestgården under flaumen 1938. Fotoutlån: Kjell Andersen.

26. Ivar Sjaastad, 1939-1942 og 1945-1965.

Ivar Sjaastad, født på gården Sjaastad 24. mars 1900. Foreldrene var Olaf Herman Sjaastad 1869-1944 og hustru Marta Fostad 1869-1917. Ivar gikk på Skogn folkehøyskole 1914-15, Mellomskolen i 1916 og Gards- og Skogsarbeid i 1916-17. Artium tok han i Volda i 1920. 1921 startet teologistudiene og ferdig 1926. Han ble sogneprest til Skjerstad 1927-39, før han ble sogneprest til Vågå i 1939. Ivar Sjaastad ble gift 16. juli 1926 med Inga Glomnes, født i Stryn 7/6 1898, datter av Mathias Glomnes 1869-1956 og Samuline, født Skrede 1870-1957. I ekteskapet var det følgende barn:

- a) Ottar Magne Sjaastad, født 6/1 1928. Ble professor ved nevrologisk avdeling Regionsykehuset i Trondheim.
- b) Svanhild Vigdis Sjaastad, født 6/1 1931. Ble lærer ved Vågå ungdomsskole.
- c) Øystein Vagleik Sjaastad, født 14/1 1933. Ble dosent ved Veterinærhøyskolen.
- d) Unn Elise Sjaastad, født 5/5 1937. Ble sosialsykepleier ved Radiumhospitalet.

Ivar Sjaastad ble “utvist” fra Vågå i 1942 av tyskerne, og holdt sin siste gudstjeneste 20. oktober 1942. Han reiste da tilbake til gården Sjaastad, hvor han forstsatte sin prestegjering. I august 1943 ble han så arrestert av tyskerne, og satt fengslet – siste delen på Grini – til freden kom i 1945. I perioden 1942-45 var det forskjellige prester – utnevnt av nazistene – som forsøkte seg i Vågå. Det er nevnt klokker Andersen fra Lillehammer, deretter en pastor Mortensen fra 8/4 1945. Ingen av disse ble akseptert av bygdefolket, så de benyttet seg heller av flere illegale prester, deri nevnt en misjonsprest Strande. I mai 1945 kom Sjaastad tilbake til sin familie i Vågå, hvor han fortsatte sin prestegjering til 1965. Han døde i Vågå 12. november 1980.

27. Odd Carl Johan Skuthe, 1966-1976.

Odd Skuthe var født 23/12 1916 og døde 30. oktober 2010. Han var fra Nøtterøy, sønn til bonde Hans Martin Skuthe og hustru Aastha f. Strand. Han var geistelig betjening i Nesna og Herøy prestegjeld fra 1947, og hjelpeprest og senere res.kapellan i Vefsn fra 1958 og lærer ved Mosjøen realskole og gymnas fra 1963. Skuthe var gift med Hjørdis Thorsen, født 10/4 1919. Det er 3 barn i ekteskapet:

- a) Kari Skute, født 17/5 1949.

b) Jon Skute, født 11/10 1955.

c) Per Skute, født 1959

Etter sin prestegjerning i Vågå, reiste Skuthe og familien til Løten.

28. Svein Raddum, 1976-1985.

Svein Raddum ble født 9. mai 1940. Han var gift med Ann Odny (pike-navn ukjent), født 15/10 1939. De hadde trolig 4 barn, av disse:

a) Cecilie Raddum, født 11/2 1964.

b) Navn ukjent

c) Navn ukjent

d) Sverre

I 1985 reiste Raddum og familien til Grefsen menighet i Oslo, hvor han ble værende til han ble utnevnt til prest på Svalbard.

29. Sigmund Jarle Jacobsen, 1985 – august 2000.

Sigmund J. Jacobsen var født i 1951. Han er gift med Margit Biørn, og det er 4 barn i ekteskapet:

a) Sigurd Biørn født 1986

b) Peder Bolman Biørn født 1988

c) Jacob Biørn født 1990

d) Meta Henriette Juliane Biørn født 1993

Sigmund Jacobsen var sykemeldt en lengere periode, og da var det følgende fungerende prester:

Først hans kone, Margit Biørn, til oktober 1998.

Så Reidun Rakotoniraini oktober 1998-januar 1999

Leif R. Sommerseth fra januar 1999 – august 2000.

Familien Jacobsen bor etter Vågå i Fåberg.

30. John Rustad, august 2000 - .

John Rustad er født på Elverum 16. februar 1954 og oppvokst på Flisa. Rustad er cand. teol. fra Universitetet i Oslo i 1983. Han ble sogneprest på Vega fra 1984 til 1987, prest i Svenska kyrkan i Karlstad stift til 1990, da han ble kapellan i Alstadhaug hvor han var i 5 år. I 1995 til 2000 var John Rustad sogneprest i Porsanger, før han i august 2000 overtok embetet her i Vågå. John Rustad er gift med Gunvor Bolstad Rustad, og de har tre døtre og to sønner.

”Den kronede Nationalsangs” far – Henrik Anker Bjerregaard

Av Trond Rønnebak, Ringsaker historielag

I otta en dag seinhøstes år 1800 går et stille tog av hester og menn med flyttelass langs kongevegen på Brøttum mot Fåberg. Elleve fulle lass med alskens møbler og husgeråd er møysommelig stablet sammen og surret fast i langkjerrer og stuttkjerrer. Noe bak flyttelassa kom ”skriveren sjøl” i landauer med kone og barn. Det er den nye sorenskriveren til Nordre Gudbrandsdalen, examinatus juris Mads Bjerregaard, som er på flyttefot til sitt nye embete og hjem i Vågå.

I en sving sør for Hindkleiv stanser hele følget, for hestene trenger kvile. Mens skriverfamilien inntar et lett måltid, springer et av barna, en mørkhåret krølltopp, bort i en skyggefull bakkeskråning. Morgensola har ennå ikke fjernet natterimet i veggrofta, og gutten, som nettopp har lært å skrive, tegner med en blåfrossen, tynn pekefinger 3 store initialer i graset: H A B. Gutten er skriverens åtte-årige sønn, Henrik Anker Bjerregaard.

Henrik Anker Bjerregaard var født på garden Velt-Kindli i Ringsaker den 1. januar 1792, som eldste sønn til regimentskvartermester Mads Bjerregaard. Det er vel lite vi vet om guttens barndom og oppvekst i Ringsaker og må vel regne med at hans naturinntrykk fra barne- og ungdomsår i Vågå ga sterkere og varigere impulser, noe som også kom til uttrykk i hans seinere diktning.

17 år gammel finner vi ham i full sving med sine juridiske studier i København, der han ble i hele 5 år. Han kom hjem til Norge i det historiske år 1814 og avla året etter juridisk embetseksamen. Seinere ble han høyesterettsadvokat, så assessor i stiftsoverretten i Christiania og endte til slutt som høyesterettsassessor. Det er imidlertid ikke som jurist vi gjerne vil minnes ham her.

Samme året som han avlegger sin embetseksamen, trer han inn på den dikteriske arena med noen små og ubetydelige dikt i bladet til hans tidligere sambygding, Conrad Nicolai Schwach, og først 14-15 år seinere utgir han sin første diktsamling "Blandede Digtninger" i to små bind. En litteraturkritiker villle vel ha sagt da som nå, at dette er virkelig "blandede dikt", så hvis ikke tida hadde vært spesielt utfordrende, hadde vel gutten fra Ringsaker gått over i historia som *bare* jurist og høyesterettsassessor.

Men sommeren 1820 skjedde det noe: Selskabet for Norges Vel innbød til konkurranse om den beste nasjonalsangen. Like før jul samme år forelå resultatet. Et eget nedsatt dommerkollegium som bestod av Storm Munch, rektor Rosted og professor Steenblock, tilkjente Bjerregaard 1. prisen. Han gikk med dette forbi harde rivaler som Herman Foss, Andreas Schram Olsen, Mauritz Hansen og sin tidligere sambygding Conrad Nicolai Schwach, samt en rekke andre større og mindre poeter som hadde prøvd seg. Til å gjøre sangen populær bidro ikke minst melodien, som var skrevet av Christian Blom, en musikkklærer i Drammen. Sangen lød slik (første av fem vers):

*Henrik Anker Bjerregaard.
Bilde fra Wikipedia.*

NORSK NATIONALSANG

*Sønner af Norge, det ældgamle rige,
sjunger til harpens den fæstlige klang!
Mandig og høitidsfuldt tonen lad stige!
Fædrelandet indvies vor sang.*

*Fædreneminder
herlig oprinder,
hver gang vi nævner vor fædrenestavn.
Svulmende hjerter og glødende kinder
hyllder det elskte, det hellige navn.*

Om denne sangen er det seinere sagt og skrevet en del mindre pent. Den var tidstypisk med sin pompøse retorikk. Den manglet det intime og umiddelbare. Den var for anstrengt i sin tone og holdning. Folk *skulle* værsgod synge! "Sjunger til Harpens den festlige Klang! Mandig og høitidsfuldt Tonen lad stige!" er å betrakte som kommandoord eller i beste fall en sterk oppfordrende konjunktiv. En samtidig, Claus Pavels, som var kjent for å være litt ondskapsfull, skreiv: "Den Begeistring her fremlyser, er netop, som man kan tænke sig den, fremkaldt af en Præmie".

Det er sagt om Bjerregaard at han var en for stor individualist, en personlig lyriker, enda hans uttrykksevne var svak og lånene mange. Romantikerens lengsel bar han imidlertid i seg, en tendens som seinere ble forsterket og førte til en depresjon med sterke drag av melankoli. Likevel ble denne sangen, som snart fikk navnet "den kronede Nationalsang" Norges nasjonalsang like fram til rundt 1860, da den ble avløst av Bjørnsons "Ja, vi elsker".

I "Kongsemnerne" lar Henrik Ibsen Jatgeir skald komme med følgende betroelse: "Jeg fikk sorgens gave, og så var jeg skald." Bjerregaard er blitt kalt "Sorgens Søn" og "mannen med Apollosmilet". Det er sagt om ham at han hadde utpregede anlegg til motgang, ja, han formelig samlet på viderverdigheter. Men med en legning for åpenhet og evne til å ta imot sterke inntrykk, hadde han naturligvis også sans for det "pudserlige", slik at humoren ofte kom fram i hans forfatterskap.

Bjerregaards mest kjendte verk er uten tvil syngespillet "Fjeldeventyret", med musikk av Waldemar Thrane. Stykket har en meget enkel handling, men i enkelte scener kan en finne virkelig gode og levende replikker. For samtida var det dessuten noe nasjonalt betydningsfullt ved "Fjeldeventyret", fordi skuespillet "brøt på det norske". Ja, "Fjeldpigen" Aagot talte og sang en slags dialekt som lå relativt nær opp til Vågåmålet. Denne "Indblanding af det norske Almuesprog" vakte til dels sterk kritikk i Danmark som faktisk førte til en liten språkstrid.

En kritiker sa klart fra i J.L. Heibergs "Kjøbenhavns flyvende Post" i 1827. Morgenbladet var ikke sein med sitt svar, der det klart ga uttrykk for at en hadde ikke visst at det fantes noe dansk litterært overherredømme "som skulde hindre en norsk Forfatter fra, i et Arbeide af

den Art som "Fjeldeventyret", at betjene sig af og bevæge sig i sit Fødelands Provindsdialect".

Ved siden av den "kronede Nationalsang" var det "Fjeldeventyret" som ble Bjerregaards største publikumssuksess, og for ettertida vil han blir stående som "Fjeldeventyret"s forfatter. Henrik Wergeland hyldet det ofte og skreiv til og med et etterspill til det. Ja, selveste Henrik Ibsen har feiret det med sine vers, og Arne Garborg oversatte det til nynorsk. Da Bjørnsterne Bjørnson i 1892 søkte om høyere pensjon for Bjerregaards enke, skreiv han:

"Når Ole Bull fortalte mig om "Fjeldeventyret"s Fremkomst, slog det mig hva dette Stykke hadde været for ham. Man kan tydelig se, hva det har været for Henrik Wergeland. Jeg talte verken med Asbjørnsen eller Moe om det, ei heller med Fearnley, Eckersberg eller Tidemand, men jeg er sikker paa, jegvilde ha hørt, det hadde hat Betydning ogsaa for dem. Hele den Slægt følte i "Fjeldeventyret" den første Gjenkjendelsens Fryd, saa det første Billede af norsk Liv paa Scenen, - den Side af det, som for dem eide mest Karakter og Poesi."

I 1827 fikk Christiania sitt eget offentlige teater. Fra denne tid arbeidet Bjerregaard som teaterkritiker i "Christianias Afyenblad", dessuten skreiv han sjøl for teatret. I desember 1829 ble hans historiske skuespill "Magnus Barfods Sønner" oppført, men noe helt vellykket drama ble det ikke, dertil var han som de fleste andre den gang, altfor bundet av det danske litterære overherredømme, og da i særdeleshet Oehlenschlägers sagaskuespill.

Etter hvert fjernet han seg fra sine venner og følte seg sjøl glømt som forfatter. Christiania fikk etter hvert nye diktere, som var mer interessante, og først i 1850 kom "Fjeldeventyret" på scena, der det holdt seg lenge.

Henrik Anker Bjerregaard har ikke gått over i litteraturhistorien som noen stor og betydelig dikter. Likevel har han fått sin berettigede, men beskjedne plass der, først og fremst kanskje som far til "den kronede Nationalsang" og forfatter av "Fjeldeventyret", men også fordi at elementer i hans sagadrama og bondefortelling "Maristien, en norsk Fortælling", peker framover mot langt større diktere som f.eks. Bjørn-

stjerne Bjørnson. For sin samtidige Mauritz Hansen hadde han vel også en viss betydning.

Det er uhyre vanskelig å peke på islett i Bjerregaards diktning der inntrykk og erfaringer kan føres tilbake til de første barndomsår i Ringsaker. Kanskje noe av den sterke sosiale lagdeling som rådde på Hedmarken og i Ringsaker går igjen i "Maristien", sjøl om handlingen er lagt til helt andre kanter av landet. I Vestfjorddalen finner vi den rike, storættede og uskyldige Mari, som så trofast elsker plassgutten Eystein, - for såvidt et lite originalt motiv, men ofte brukt både før og særlig siden, også bl.a. i Alf Prøysens viser og diktning.

Sett i forhold til sin samtid må han på mange måter ha virket forut for sin tid. Språkpolitisk var han til og med svært radikal og "uvøren" når han viste heimemålet, Vågådialakta, så stor respekt at han diktet viser på Vågåmål. Dette peker framover mot nye tider og større folk!

Vet vi så noe eksakt om Anker Bjerregaards seinere leveår og hans eventuelle forhold til Ringsaker? Nei, vi vet ingen ting. Etter datidens skikk kunne vi kanskje fomode at han opprettholdt en viss brevkontakt med sin barndoms bygd, men en kjenner ikke til at slike brev foreligger i dag. Henrik Anker Bjerregaard ble da heller ikke gammel. Han døde 7. april 1852, vel 60 år, som en ulykkelig, ja, sterkt deprimert og miskjent middelaldrende mann. Ingen ringere enn Henrik Wergeland prøvde å gi Bjerregaard en viss oppreisning i et vakkert minnedikt, der han bl.a. skriver:

*"Nu da han er bleven Leer,
er det Tiden at den sene
Retfærd skeer:
Døden faar sin Laurbærkroning,
Livets Smerte sin Forsoning,
Verdens Dom
Bytter sine grebne Stene
Nu til gyldne Frugter om."*

Uleberg.

Aagots Fjeldsang

*Kom Kjyra! Kom Kjyra mi! Kom Kjyra, hoah! hoah! hoah! trr h;
Kom Ku, kom Kalv, kom Kjyra, kom alle di underli Dyra,
aa Smeen kom fram me Hammer aa Taang,
sætte de Mærkje paa Tuterhodn,
de volte den skalkuli Lensmain, hoah! hoah! hoah!
Kom alle Kjyra mi; aa Stakkar!*

*Sole gaar bak Aasen ne, Skuggjin bli saa langje.
Naate kjem snart atteve – tækje meg ti Fangje.
Krytrein uti Quee staar, eg aat Sæterstuli gaaer.*

*Myrkt de æ ti qvar ei Bygd ti de djupa Dale;
Her paa Fjeill ha Sole drygd mæ aa gaa taa Gale,
test æg qvile onde Tak, Morgaa æ ho tile vak.*

*Snart eg æ naa klar i Qvel, saa gaar eg te Qvile,
Sov saa roleg onde Fell test i Maargaa tile,
nær eg da ha somna in, drømmer eg om Gutten min.*

Artikkelen har også vore publisert
i Årbok for Ringsaker historielag

Bjerregaard og Lundh i Vågå

Av Gunnar Ottosen og Knut Raastad

Mads Bjerregaard 1761-1831 var sorenskriver i Nord-Gudbrandsdalen fra 1800 til 1831. Han var auditor og regimentskvartermester i Oplandske dragonregiment og ble utnevnt til sorenskriver i 1800. I de første årene bodde han på gården Hammer på Lalm, hos lensmann Trosdahl. Etter en tid kjøpte han Uleberg i Vågå og flyttet dit, og det er han som satte opp stuebygningen som ennå står på Uleberg.

Mads Bjerregaard var av dansk ætt og var regnet som en duelig embetsmann. Han var sorenskriver i 31 år, og døde på Uleberg i 1831. Han dømte i mange viktige saker i Norddalen den tiden, og han var ansett som en grei og dyktig dommer. Sorenskriver Bjerregaard og hustru minnes nærmest som dikteren Henrik Anker Bjerregaards foreldre. I dikterens sangspill "Fjelleventyret" finner vi gjenklang fra sorenskriverkontoret i Vågå hvor han arbeidet våren 1811, - skriver fhv. sorenskriver Arent Olafsen i boken "Våre sorenskrivere".

Folketellingen 1801 viser at familien Bjerregaard bestod av sorenskriveren, hustruen Alette Ørtlein 39 år, sønnen Henrich 10 år og døtrene Anne M. 8 år og Kristine M. 6 år. Kirkebøkene viser at enkefru Alethe Bjerregaard døde på Uleberg 1.5.1846. Jomfru Petronelle Ørtlein døde på Uleberg 26.7.1849, trolig er dette Alettes søster.

For Uleberg finner vi følgende overdragelser:

- Skjøte 17.5.1776 på plassen Ulleberg 2 skinn fra Premier Lientnant Jens Tronhuus til svigersønnen Lars Jarmann for 300 rd.
- Skjøte 19.9.1799 på gården Ulleberg fra Karen Margrethe, enke etter avdøde lensmann Lars Jarmann, til eldste sønnen Jens Peter Jarmann for 699 rd.
- Skjøte 24.6.1801 fra Jens Peter Jarmann til Tord Tordsen Ulleberg for 400 rd.
- Skjøte 17.8.1804 fra Tord Tordsen Ulleberg, nå Aamodt, til Hr. Regimentkvartermester og sorenskriver Bjerregaard for 1200 rd.

- Skjøte 12.6.1849 fra sorenskriver Bjerregaards dødsbo til Thor Olsen Sandbu for 1000 spd.
- Skjøte 14.2.1857 fra Thor Olsen til Eardly John Blackwell.

Krigsråd Andreas Molbech Lundh ble født på gården Sundet i Fron i 1787, og døde i Vågå på gården Volden 28.11.1867. Han var sønn til kapellan i Fron Peder Gregersen Lundh som ble sokneprest i Vardal 1789-1827. Molbech-navnet er etter Peders mor. Andreas gikk inn i militæret, og avanserte der til premierløytnant. Den 20.4.1813 tok han avskjed fra det militære med tittel Krigsråd. Kort etter ble han gift med Anne Marie Bjerregaard, f. Ringsaker i 1793, datter av Sorenskriver Bjerregaard. Hun døde på Volden 9.9.1878.

Krigsråd Lundh kom til Vågå, der han styrte sesjonen, sammen med Knut Tou. Så ble han kontorist hos sin svigerfar Bjerregaard. Lundh fikk bevilling på all handel i Nord-Gudbrandsdalen, men mye av denne virksomheten solgte han eller leide bort til andre. I 1837 la Stortinget grunnlaget for kommunalt selvstyre og Andreas Molbech Lundh ble valgt til Vågås første ordfører fra 1838. Den 26.2.1820 var det en overleveringsforretning fra fattigkommisjonen til Krigsråd Lundh over gården Øiløkken og Volden (Stykket), så da ble han gårdbruker. I tillegg kjøpte han Kræmar-Sandbu ved kjøte 4.8.1823.

Kræmar-Sandbu

For Sandbu sygard nistugun (Kræmar-Sandbu) er det registrert følgende overdragelser:

- Skjøte 17.4.1790 fra Captain Falch til Rasmus Johansen 1 ½ hud for 1452 rd.
- Skjøte 22.7.1812 fra Rasmus Johannesen til Johannes Rasmussen (sønn) 1 ½ hud for 1500 rd. Makeskifteskjøte 14.6.1823 mellom Johannes Rasmussen og Anders Trosdahl mod gaarden Hammer 1 hud 10 skind.
- Skjøte 14.6.1823 tinglyst 4.8.1823 fra Anders Trosdahl til Krigsraad Lundh 1 ½ hud for 1000 spd.
- Skjøte 16.2.1850 fra Krigsraad Lundh til sønnen Mads Bjerregaard Lundh for 1200 spd samt føderaad.
- Skjøte 11.6.1853 fra Mads Lundh til Thor Andersen Sve for 2000 spd samt føderaad til Andreas M. Lundh og hustru.

*Lundh-familien på Formo ca.
1920. Oppe t.v. Andreas, nr. 3
Olav Sørfonden, t.h. Anders.*

*Heilt nede t.v. Anna, t.h. Ragnhild.
Dei andre er slektningar frå Tønsberg.
Fotoutlån: Syver Berge.*

Kræmar-Sandbu på 1800-talet. Fotoutlån: Steinar Aasgaard.

Krigsråd Lundh flytter etter hvert til Volden hvor han dør 28.11.1867. Landhandler Thor Andersen Svee driver så Kræmar-Sandbu videre til 15.5.1873 da han døde. I hans ekteskap med Kari Olsdatter Sandbo 1806-1896 var det 4 barn:

Anders Thorsen 23.5.1836 – 23.6.1866

Mari Thorsdtr. 19.11.1837-1895, gift med Early John Blackwell død 13.12.1866 og som enke gift med Wilhelm D. Crotsch

Kari Oline Thorsdatter 16.1.1839-1920, gift med Ole August Walle 1834-1907, sønn til lensmann Hans Walle; da Kari ble enke solgte hun Fellese til Syver Enersen Ryen 1855-1946.

Marit Thorsdatter 10.3.1841-1915, gift med Sagfører Hans August Hysing Olsen f. Voss 1837

Ved matrikkel av 1886 er det angitt at det er Mr Crotsch som står som bruker. Ved folketelling 1900 bor Overrettssagfører Paul N. Olsen med familie på Kræmar-Sandbu, og han er senere oppnevnt som representant for arvingene etter Thor Svee. Paul N. Olsen 1867-1931 var sønn av Marit, datter til Thor Svee, og var sakfører i Vågå 1891-1921 og sorenskriver 1921-1931.

1.9.1918 er det skjøte på Kræmar-Sandbu fra O.R.Sagfører Paul N. Olsen, vedtaget av Thor Svees arvinger, til Paul K Ellingsbøe.

Videre er det 24.1.1929 erklæring om at Kræmar-Sandbu er solgt til Simen Aasgaard. Kristen Ellingsbøe, sønn til Paul K Ellingsbøe 1863-1950, leide Aasgaard fra 1928 og kjøpte senere denne gården.

Vindmølla på Vollen (Stykkje) var importert fra Amerika. På bildet Gustav Fjerdingren og Hans Hole. Fotoutlån: Erik Holø.

Lundh-familien

I ekteskapet til Krigsråd Lundh var det følgende barn: Peder Wilhelm 1814-1814, Mads Bjerregaard 1815-1856, Anne Marie 1817-1867, Petter Halfdan 1820-1886, Sverre 1823-1855, Alette 1825-1835, Reidar 1827-1828, Reidar 1829-, Barbra Margrethe 1831-1831, Andrea 1832-1850, Henrik Anker 1833-1901, Thorvald 1839-1891, alle med familienavnet Lundh.

Petter (Peter) Halfdan Lundh 1820-1886 fikk sin urmakerutdannelse i Christiania. Han giftet seg i Vågå kirke 28.11.1850 med Imbjør Runningen 9.12.1821-7.8.1871 datter av husmann Johannes Christensen Runningen og Ragnild Martinsdatter. Petter Lundh fikk skjøte av far sin på Øiløkken og Volden 7.8.1855. Han selger gården videre til Hans Anton Hole 6.3.1875, mot føderåd. Etter salg av eiendommene etter krigsråd Lundh beholdt familien noe dyrkingsjord sør for Kræmar-Sandbu.

Formo (nå hjå Brødrene Storlien). Fotoutlån: Syver Berge.

I 1875 bodde Petter og de to yngste barna på Moen, trolig er dette det som ble Formo. Petter og Imbjør (Ingeborg) fikk 8 barn: Anne 1845-, Ragnild 1848-, Andreas Molbech 1851-1930, Johannes 1852-, Aletta Dorthea 1855-, Henrik Bjerregaard 1858-, Andrea Marie 1860-1917, Petronelle Elisabeth 1863-, alle med familienavnet Lundh.

Anders (døpt som Andreas) Molbech Lundh 26.2.1851-16.3.1930 reiste til Tønsberg hvor han fikk sin utdanning til urmaker, trolig lærte han også fotografering der. Den 14.11.1875 giftet han seg i Tønsberg kirke med Julie Caroline Cristensen. De kom til Vågå før 1882. I Vågåmo etablerte de gården Formo, og der utviklet plassen til sommerpensjonat og kafe samt posthus. Anders fikk skjøte på stedet 24.11.1891 fra Kirkedepartementet. På Formo ble Anders Lundh gårdbruker, pensjonateier, poståpner, urmaker og fotograf.

Den 26.8.1922 skjøter Anders Formo over til sin svigersønn Syver E. Berge som tok til med butikk. Butikken ble leid bort til brødrene Storlien i 1948 og i 1958 kjøpte de eiendommen Formo. Følgende barn er funnet: Peter Kristian 1876-, Sverre Emil 1878-, Helene Ingeborg 1882- (gift med Hans Storvik), Andreas Molbech 1884-1886, Ingeborg Marie 1887-1957 (gift med Syver E Berge 1882-1945), Andreas Molbech 1890-1971 (gift med Berit Brøndbo 1892-1987), Anna Maria 1893-1977 (gift med Tor Valbjør 1896-1980), Ragnhild Lovise 1894- (gift med Olav Sørfonden), Kristian Bjerregaard 1899-, alle med familienavnet Lundh.

Braatelykke under Uleberg

I Norddalsarkivet finn vi avskrift av denne husmanns-setelen. Erklæringa frå 1819 er tinglese på Vaage Høsteting 20. desember 1831 og ser ut til å gjelde opp-starting av husmannsplassen Ulabråtå. I 1909 vart Braaten skyldsett og overskjøta frå eigaren av Uleberg til Arne Braaten som da var brukaren der, prisen var kr. 1800,-.

Frå vegen mellom Uleberg og Ulabråtå ca 1925. Arne og Eli Bråten, Anders og Brit Bråten m/barna Arne, Einar, Anna og Erling. Foto frå Åge Høistad.

Huusmandsseddel

Den øvre Deel af den Gaarden Ulleberg underhørende saa kaldte Braatelykke, saaledes som samme ved Haffælde bliver adskilt fra det øvrige af bemældte Lykke tilligemed an nord og op for samme liggende Jordsnip, saa det eneste beqvemme Sted til at opføre Huse paa, har jeg overdraget Manden Arne Larsen med Hustrue Else Olsd. til deraf at oprykke sig en liden Huusmandsbolig, han opbygger og forskaffer sig selv de fornødne Huse, hvortil saa lidet som muligt skal tages i Marken uden for Løkken, og har han allerede ved Tømmer af fremmed Skov opført et Stuehus, ligesom han af mig er givet et gammelt Huus, der saavidt tilstrækker, kan benyttes til Lade. I Braatelykken maa han tage Løv til Fornødenhed og skal han være pligtig uden Erstatning aarligen at vedligeholde det hele deromværende Haffælde, saa at den kan være fri for fremmede Creature; og Havning Nyder han udengjerdes for sine Creature; og skal han i Afgift eller Grundleie af denne forhen aldeles udyrkede Jord, svare aarlig til gaarden Ulleberg: Fjorten dages Arbeide paa Gaarden eller hvor jeg behøver ham naar han derom tilsiges, imod at nyde den sedvanlige dagløn derfor at opføre sig troe og redelig, og ei indtage Inderste til Huse. Naar disse Vilkaar nøiaktig opfyldes, skal ei allene han og hustrue, deres livstid, men ogsaa Barn efter dem være berettiget til den opdyrkede Pladses Besiddelse, for den oven stipulerede Husleie.

*Til Stadfæstelse under min Haand
Ulleberg den 14de April 1819. Bjerregaard*

Ei elv – tre bruer

Av Arve Danielsen

Nybrua over Finna vart kalla ein juvel da den vart opna for fem år sidan. Dei to gamle bruene var nok også juvelar da dei vart sett opp i 1868 og 1934. Ei par dagar i oktober 2006 var det feststemning i Vågåmo. Laurdag 21. oktober vart nybrua over Finna offisielt opna, og tre dagar etterpå var det opning av den nye riksvegen utanom sentrum. Det er ikkje kvar dag at vagværane kan juble over 64 millionar kroner brukt på miljøtiltak og trafikktryggleik.

Flaskehals

Aldri tidlegare har fleire folk vore samla rundt Finnbrua i Mo'om som denne oktoberdagen i 2006. Dette var ein festdag med salutt og blautkake. Ei ny flott fagverksbru i tre med limtrebogar og koparbeslag stod ferdig til bruk. Det paradoksale i det heile, er at vagværane kravde ny bru over Finna for å møte den auka trafikken på riksveg 15, og så fekk dei ny veg utanom sentrum attpå. Om det var mykje folk i Mo'om da nybrua vart opna, var det også folksamt den natta den gamle stålbrua vart lyfta opp frå brukara.

*Finna og Finnbrua i 1938.
Fotoutlån: Pål Flatum.*

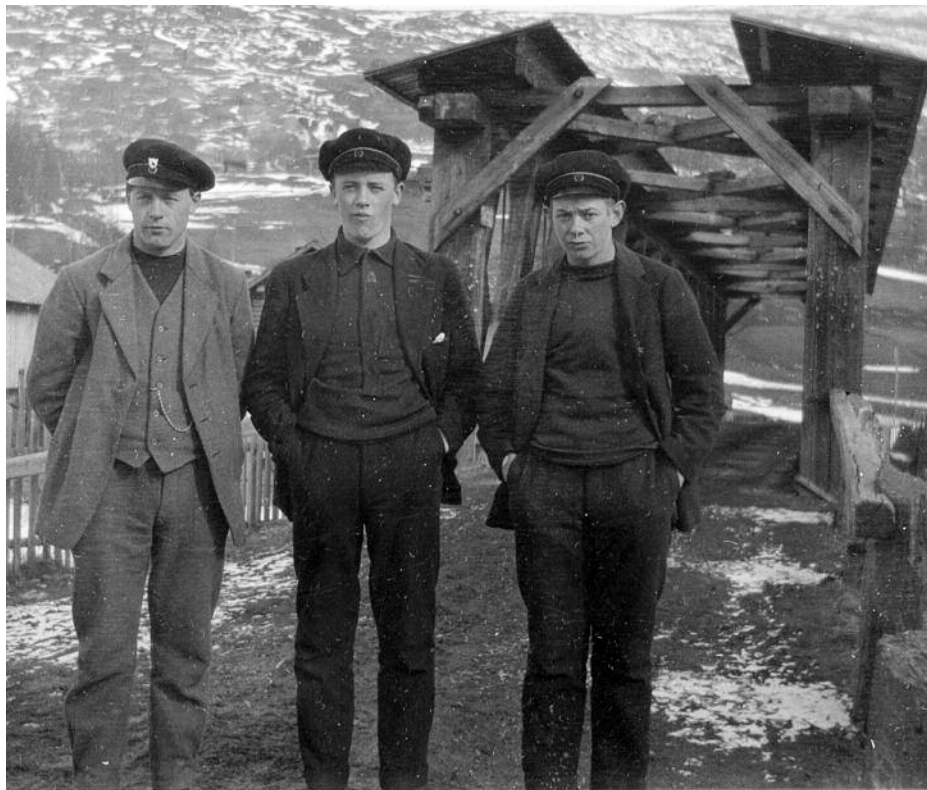

I over 70 år hadde brua gjort nytte for seg for både køyrande og gåande. Brua som hadde betongdekke, var moderne da den kom i 1934. men med den aukande trafikken på riksvegen vart brua ein flaskehals.

Gjekk på raudt

På slutten av 1960-talet vart det måla fotgjengarfelt i Mo'om. Da vart det gjennomført ein stor trafikkdag der alle elevane i skulane var ute i trafikken. Til og med politifolk frå Lillehammer var oppover for å sjå til at vagværanane oppførte seg rett i trafikken. Det vart sett opp trafikkljos på Finnbrua, og historia fortel at ei eldre kjerring frå ei grend i Vågå gjekk på raudt ljós. Ho vart tilsnakka av ein ung konstabel frå dølabyen. "Ingen skal koma her og fortelja meg når eg kan gå over Finnbrua", sa kjerringa og stramma over brua framfor augo på ein paff politimann. Nokre år seinare vart brua påbygd gangbru, og gjorde det sikrare for mjuke trafikantar å krysse Finna.

Den gamle Finn-brua ca 1922. Tor Sandnes til høgre. Fotoutlån frå Sygard Valde.

Spor etter teiknestift

Mange frykta for Finna under flauten i pinsehelga 2011. I 1860 reiste ein stor flaut med brua over Finna. Den nye brua som vart sett opp i 1868, var ei fagverksbru i tre bygd etter eit prinsipp som vart patentert av amerikanaren William Howe. Brua hadde overbygg av trebjelkar som dei nye jernbanebruene på den tida. Denne brua vart teken ned i 1934 og sett opp att over elva Mesna på Stampesletta på Lillehammer i 1937. I samband med OL i 1994 vart brua restaurert. På bjelkane i båt endar av brua kan ein den dag i dag sjå spor etter teiknestifter. Dei fortel om eit aktivt foreiningsliv i Mo'om på 1900-talet.

Artikkelen er også publisert i Fjuken.

Frels meg fra Finna

Av Erik Holø

Flom i Australia, flom i Brasil, på Vestlandet i lille Norge er mange bygdelag isolert av snøras eller flom, brøytebiler feies av sjøen og liv går tapt. I aviser og i fjernsynet fores vi med stadige skildringer av naturkatastrofer fra alle land. Det er som om Storofsen i 1789 og den noe mindre flommen i Gudbrandsdalen i 1860 blir som små bekker i sammenligningen.

Selv har jeg vannskrekk, eller mer riktig, flomskrekk. Denne skrekken har nok sin årsak i opplevelsene i storflommen i 1938, når mor i stummende mørke og etter to døgn skybrudd, fikk berget oss fem barna ut av huset som en flomstor Tessa truet med å feie ut i et like flomstort Vågåvann. Vi kom oss trygt i ly hos en god nabo, bare fjøset med mors eneste ku forsvant ut i Tessa sammen med flere andre hus og det meste av den dyrkede jorden på Tessanden. Det er noe spesielt uhyggelig med vann i flom. Ilden kan vi i de fleste tilfeller få bukt med, mot vann i flom står vi ofte hjelpeløse.

Finna 1938. Fotoutlån: Pål Flatum.

Heldigvis, to år etter katastrofefloppen i 1938 ble Tessa temmet og det ble trygt å bo på Tessanden. Så ville skjebnen det slik at jeg kom til å bli boende i Vågåmo, i skyggen av Finna, ifølge autoriteter i Vassdragsvesenet en av de farligste flomelver i Norge. Som om ikke det var nok, kom jeg også til å få Nugga som nabo på den andre siden av min eiendom. Med erfaringene fra Finna og Nuggas herjinger i de samme våte døgnene i 1938 kan jeg vel si at jeg bor og befinner meg mellom barken og veden.

For å komme tilbake til storflommen i 1938, en uke etter redselsdøgnene sist i august var jeg med far et ærende til Vågåmo og så på resultatet av elvenes raseri. På gården der jeg kom til å bli boende til denne dag var tre fjerdedeler av den dyrkede marken rasert, potetåkeren og kornavlingen som sto ute på staur blr feid ut i Otta, høyavlingen som var berget i hus tidligere ble ødelagt når vannet sto nær to meter opp i låven. Kuene var heldigvis ennu på seteren, folkene og hesten kom seg ut i siste liten, hønene druknet inne i fjøset, grisen berget livet ved å stå med

hodet opp i fjøsgluggen. Naboen mistet alt, hus og verksted tok Finna med god hjelp av Nugga.

I dag lever det ikke mange av de som opplevde redselsdøgnene i Vågåmo i 1938, men hos de sitter nok angsten for en ny Finna i storflom i bevisstheden.

*Flaumen i Vågåmo i 1938.
Personen er truleg Kristian Ryen.
Fotoutlån: Pål Flatum.*

Katastrofefloppen i 1938 er ikke den eneste i nyere tid, jeg har bilder av Finna i storflom også i 1932, da kulminerte heldigvis flommen før man fikk de store ødeleggelsene. Hvor nær Vågåmo var katastrofen under flommen i 1959 er det ikke mange som vet. Jeg vet. Sammen med daværende oppsynsmann i Vassdragsvesenet sto jeg på sydsiden av elven vest for prestegården og så på at Finna i flom var i ferd med å bryte gjennom de nye og kraftige forbygningene på nordsiden, mot Håkenstadvollen, et kritisk punkt fordi elven her skifter retning. Også denne gang sto lykken Vågåmo bi, flommen kulminerte i siste liten.

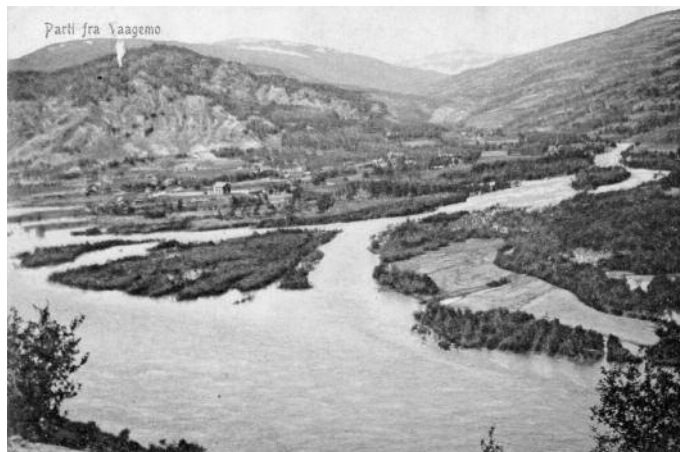
Det spesielle med Finna i flom er de store jord- og grusmassene den fører med seg, dette sammen med den store hastigheten på vannet gir ekstrapåkjenning på forbygningene samtidig som så vel jete som terskler krever stadig vedlikehold. Uansett tiltak, det er neppe mulig å anlegge forbygninger som gir Vågåmo full forsikring mot en storflom i Finna. Med storflommen i 1938 ennu i minne var det skremmende å se ødeleggelsene på hus, dyrket mark og veier forårsaket av 1-2 timers skybrudd på et lite område på grensen mot Lom i juli 2006. Hva med et tilsvarende skybrudd over noe lengere tid i Finnas nedslagsfelt?

*Blessomøyen (Nordre Øyen hjå Nils Berg), påska 1932.
Fotoutlån: Erik Holø.*

Muntlige overleveringer, skriftlige kilder, tegn i landskapet, gamle og nyere kart forteller oss hvordan Finna gjennom generasjoner har dominert Vågåmo, stadig endret på den lokale geografien, ofte i samspill med lillesøster Nugga. Flere enn meg var sikkert glade og lettet når A/S Eidefoss i 1950-årene tok fatt på forprosjektet for regulering og utbygging av Finna, endelig så vi muligheten for å temme den til nå utemmelige Finna. Selv kom jeg til å delta litt i de forberedende kartarbeidene i Finndalen, men så ble altså Finnassdraget vernet, vi som bor og bygger i skyggen av flomelven ble ikke fredet.

Når jeg tar til orde for å ta fredningen av Finna opp til ny vurdering synes jeg at jeg har gode grunner for det. Først og fremst at ingen forbygning kan gi Vågåmo en rimelig god forsikring. Det brukes uttrykk som 50-årsflom og 100-årsflom, jeg vet ikke hvilken klasse flommen i 1938 ligger, uansett, det synes som vi er inne i en klimaperiode der fare for skadeflommer generelt er økende også på våre breddegrader. Jeg slutter som jeg begynte: Frels meg fra Finna.

*Postkort datert
1912. Utlån: Pål
Flatum*

Artikkelen er også publisert i Fjuken.

Slutt etter 103 år

Av Solrun S. Snilsberg

Vågå Diakonisseforeining vart starta 27. mars 1908. Nå er foreininga lagt ned. Leiar i foreininga, Åse Mortensen, fortel at behovet har vorte litt meir borte. Det same har medlemsmassen. Det var ti medlemmar att, rundt halvparten hadde passert 80 år.

Sjukebilen i Prestgarden da Vågåmo vart evakuert under flaumen i 1938. Tor Valbjør med hest. Fotoutlån: Kjell Andersen

Pleie av sjuke og fattige

Foreininga vart starta med den hensikt å virke for pleie av sjuke og fattige i Vågå, og få tilsett ei menighetssystem. I september 1909 starta Ingeborg Reistad frå Kristiansund opp i denne stillinga. Årsløna var 300 kroner. Menighetssystema skulle sjå til og pleie sjuke, og vitje og hjelpe til etter beste skjønn. I instruksjonane heitte det mellom anna at ho skulle vinne tillit hjå den sjuke og omgjevna, og i alt sitt virke opptré med vennlegheit, kjærleik og omtanke, og behandle den sjuke med varsemnd. Ho var berettiga fire veker samanhengande ferie om sommaren. Etter fem år i sitt virke, kunne ho få inntil eit halvt års ferie og om mogleg med løn.

Sjukebil

Rundt 1937 tok Vågå sanitetsforeining kontakt med diakonisseforeininga, for å få stønad til kjøp av sjukebil. Saman kjøpte foreiningane inn ein bil. Sidan har det vorte innkjøpt og drive mange sjukebilar, heilt fram til 2005.

I april 1941 kjøpte foreininga Snekkerstua i Vågå, og sikra dermed tomt til gamleheimen. Eigedommen vart kjøpt av Inga Hanestad for 9000 kroner. Gamleheimskomiteen i Vågå overtok eigedommen. Foreininga hadde ein klausul om at dei hadde rett til eit medlem i styret for gamleheimen.

*Husa i
Snekkerstugu
framfor
gammelskulen
1938.
Fotoutlån:
Pål Flatum*

Gåver til mange

Foreininga har samla inn mykje pengar til mange formål oppigjennom åra. Hovudinntektene har kome frå basarar. På første basaren i 1908 kom det inn 655,55 kroner. I 1992 tok foreininga inn godt over 30.000 kroner på ein basar. Lokale formål og innsamlingsaksjonar utanlands har fått stønad til ting. Foreininga har hatt tilstellingar, festar og turar.

På det meste har foreininga hatt over 75 medlemmar. 8. mars 2011 vart punktum sett. Pengane som foreininga hadde på bok vart gjeve bort til ulike formål.

Artikkelen er også publisert i Norddalen

Professorens kloke Norddølar

Av Kristian Hosar

Lillehammer-journalist Oddvar Rakeng har skrivi bok om professor Ivar Enge fødd 1922, frå Vågå. Dermed blir vi betre kjend med den merkelege saga om "Bosseungane", 14 gåverike norddølar som på 1940- og 50-talet vart kosta fram til artium og embetseksamen av den eksentriske svensk-norsk-tyske professoren Ewald Bosse.

Ewald Theodor Bosse, 1880-1956, blir hugsa i norddalen – av ulike grunnar. "Ingen, bortsett frå Ragnvald Skrede, har vore så heitt hata i Vågå som Bosse, - og ingen har heller vore så velsigna av nokre vagværar. Den dag i dag vekker minnet om Bosse sterke og komplett motsette kjensler etter kven ein snakkar med", skreiv Egil Ulateig i Årbok for Gudbrandsdalen i 2005. Hovudanklaga mot professoren var at den styrtrike Ap-sympatisøren raserte gamle gardar på jakt etter profitt. Hjelpa småkårsungane fekk av den særeigne professoren, gav han derimot positivt omdømme i vide krinsar.

Rik svensk familie

Kven var professor Bosse? Han var fødd i Stockholm, slekta var tysk adel. Faren var forlagsbokhandlar, ein av dei mektigaste i nordisk bokverd; mora var av den kjende Lehmannætta i Danmark. Familien budde vekselvis i Sverige og Norge. Bosse vart først offiser, seinare cand. jur. Og heldt fram med økonomi- og sosiologistudier i Frankrike, Tyskland og England. Han tok doktorgrad i Kiel i 1914 på eit verk om hanseattida i Norge og vart professor ved universitetet der. Bosse fekk mykje skryt for dette arbeidet i Tyskland, men vart slakta i Norge. "Eit makkverk som ikkje fyller dei mest elementære akademiske krav", sa professor Jacob Worm-Müller. Norge ville ikkje ha Bosse. Det hjelpte ikkje at statsminister Nygaardsvold personleg foreslo at han skulle bli professor i Oslo. Bosse hadde gode vener heilt inn i dei inste romma i Arbeiderpartiet.

9. november 1916 kom Bosse til Vågå, der han tidlegare hadde vore på ferie. Nå var han på gardhandel. Han handla først Rottem på Lalm for 22.000 kroner; eigaren hadde kjøpt garden for 7.500 tre år tidlegare. Like etter sikra Bosse seg staden som ofte har gått under namnet "Riddar-Sandbu", noko seinare den gamle sorenskrivargarden Lye.

Pengane tente professoren på spekulasjonar i Tyskland, skoghandel på Finnskogen og bygardar i Oslo. Frå 1930-talet budde Bosse i den eksklusive Solstua i Holmenkollåsen, bygd av generaldirektør Sam Eyde i Norsk Hydra ved århundreskiftet. Under krigen vart den storslåtte bygningen rekvirert av nazistane. Bosse flytte til Lye.

Bosse-ungane

Da oppsto fenomenet "Bosse-ungane". Den rike professoren plukka ut dei mest gåverike ungene i Vågå og gav dei utdanning og ei framtid dei ellers aldri ville fått. Lærarane hjelpte til med å plukke ut dei ljosaste hovuda i bygda. Ein av dei var Ivar Paul Enge. Han var bilmekanikar i Oslo da han vart spurd om å kome til Bosse på søndagsmiddag. Bosse ville koste utdanning på han, artium og universitetsstudiar. Enge var teknisk interessert og ønskte seg til NTH. "Nei", sa Bosse. "Du skal studere medisin!" Slik vart det. Enge tok embetseksamen i København, doktorgrad i 1977 og vart professor, sjef på Aker sjukehus, internasjonalt kjent forskar og Ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden. Ein annan Bosse-elev, ringbyggingen Harald Bergseth, gjekk på Klones for å bli agronom, men vart kapra av Bosse. Bergseth fekk ei lysande akademisk karriere med doktorgrad og professorat i jordbrukskjemi på Ås. Eit anna eksempel i denne særeigne utdanningssoga er dei tre brørne Saastad frå Lalm, Edvin, Gustav og Olav. Olav vart direktør i Finansdepartementet, Gustav lektor/rektor på Otta, Edvin personaldirektør i staten.

Ville ikkje bli doktor

To av borna til lærar Martinus Høgåsen i Vågå var Bosseungar, Liv og Sigmund. Liv vart lektor, Sigmund også, men var skeptisk til Bosse, og meinte at gardsspekulanten var ein skurk. Han tok imot tilbodet om pengar, men ville ikkje studere medisin, slik Bosse krevde. Sigmund ville bli realist. Da han tok den første eksamen og Bosse fekk sjå karakteren, protesterte han ikkje meir.

Bosse betalte skolepengar, semesteravgifter og faglitteraturen ungdommane trong kjøpt. Elevane budde gratis hos Bosse og fekk 100-200 kroner i månaden å leve for, ein bra sum rundt 1950. Til og med teaterbilletter fekk dei. Om søndagane var dei middagsgjester hos Bosse og fru Margit i den staslege Solstua. Kvifor kosta Bosse utdanning på bondeungdommane? Ivar Paul Enge gav dette svaret til Aftenposten for nokre år sidan: - Bosse reagerte på at stillinger og muligheter var betinget av arv og ikke av ferdigheter. Et av hans stående uttrykk var at samfunnsutviklingen er avhengig av at "vi henter nye friske trær fra skogen".

Dei gåverike kvinnene

Bosse-familien var gåverike på mange måtar. Professor Bosses eine syster var Harriet, ein periode gift med August Strindberg, seinare med Edvin Adolphson, og i si tid Sveriges mest kjente skodespelar. Alma gifta seg med Johan Fahlstrøm og dreiv teater. Ei tredje søster var operasongarinna Dagmar Bosse Møller. Professor Bosses kone, prestedottera Margit, gav store summer til religiøse og sosiale tiltak, mellom anna til å byggje kyrkjer.

Les meir:

Egil Ulateig: Bosse og borna hans i Vågå. Årbok for Gudbrandsdalen 2005.

Kristian Hosar: Bosses kloke hoder. GD 11. nov. 2000.

Rita Harildstad: Tar fortsatt på operasjonsfrakken. GD 4. nov. 2000.

Artikkelen er også publisert i Norddalen.

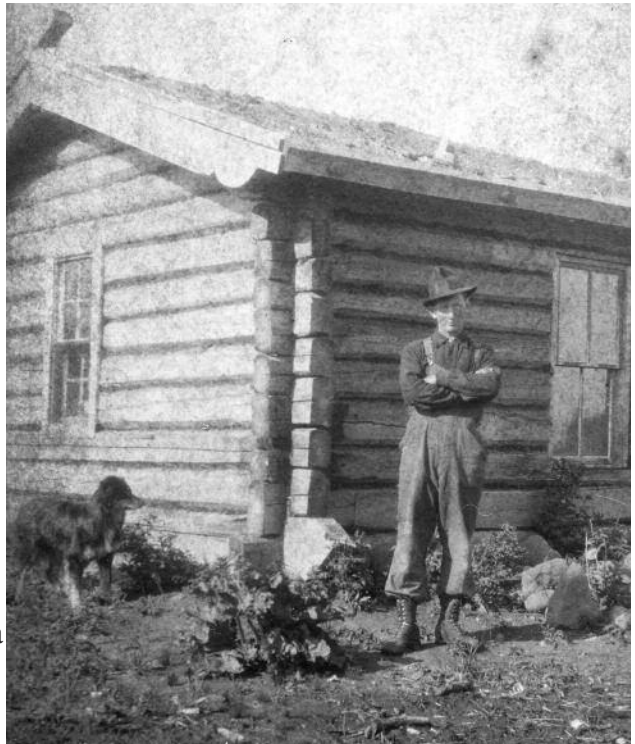
Ein utvandrar – som kom att

Av Knut Raastad

Frå 1801 til 1865 vart folketalet i Vågå med anneksa Sel og Heidal dobla frå 3820 til 7659. Men det var ikkje grunnlag for å sysselsetja og fø så mykje folk, så mange fann seg nytt levebrød på kysten frå Nordvestlandet og nordover. Men den største flytjinga skjedde med utvandringa til Amerika.

Folketalet gjekk ned med 1167 til 6492 i 1900, medan folketeljinga i 1910 viser 6763. Det var frå den amerikanske borgarkrigen var slutt i 1865 og fram til 1915 at den store utvandringa skjedde frå Vågå. Bygdaboka viser til statistikk som nemner 3700-4000 utvandrar fram til 1905, men også neste tiåret reiste mange, så kanskje så mange som 5000 utvandra frå Vågå, Sel og Heidal.

Det var nok jord dei fleste utvandrarane frå Vågå var ute etter, og dei reiste såleis til prærien som strekkjer seg frå midt-vesten til Rocky-Mountains. Statens landmålarar tildelte kvar enkelt nybyggjar ca 650 mål etter president Lincolns Homesteadlov frå 1862, dette vart kalla ein kvart, d.v.s. $\frac{1}{4}$ av ei kvadrat-mile. Ei mile er ca 1610 meter, ein kvart vart da 805 meter x 805 meter.

Tor Raastad på farmen framfor uthuset. På førre sida ved bustadhuset.

Landet vart utdelt gratis under forutsetning av at dei dyrka opp ein del og dreiv det i minst fem år. Etter som jorda vart oppteken, vart det nybyggjarområde stadig lenger vest. Canadian Pacific- og Canadian Northern-jerbanene var ferdige sist på 1800-talet, og Canada delte ut land på same måten som USA.

Til Alberta i Canada

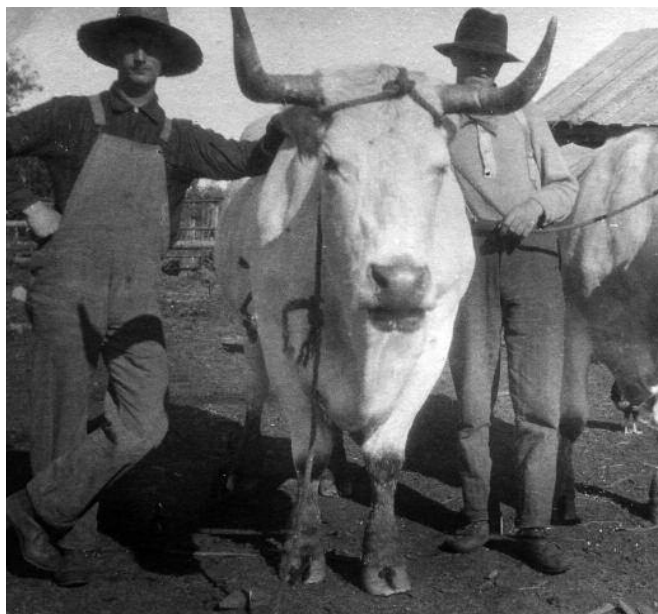
I 1911 var det langt nord i Alberta i Canada som var aktuelt for den som ville ha jord, dette kan seiast å vera heilt i utkanten av den store prærie-sletta. Tor Raastad var som andre som var oppvakse med jordbruk i Vågå ute etter å få seg gard, men gardgut var han ikkje så det var utvandring som var alternativet. Han har fortald at han vurderte Australia, men det var vel enklare å reise same vegen som dei fleste andre. I mars 1911 gjekk turen til Kristiania og med dampbåt til Hull i England. Frå Hull går det jernbane til Liverpool der Amerikabåtane gjekk frå. Store delar av dei som utvandra frå Nord-Europa reiste ut frå Liverpool. Det vart ei veke å vente i Liverpool før han kom i veg. Dei som skulle til Canada gjekk i land i Halifax i Nova Scotia og reiste vidare med jernbane, han som skulle til Alberta reiste over nesten heile Canada. Simen Sandbu reiste over året før og brukt 11 døgn over Atlanteren medan togreisa tok fem døgn, reisa frå Kristiania kosta 238 kroner.

Tor Raastad var fødd 14. desember 1888, han gjekk amtskulen (statens svar på folkehøgskule) i Ringebu 1907-1908 og jordbruksskulen på Stor-Hove 1908-1909. Lærar på Stor-Hove Per Ulven hyra han som agronom

på Ulven på Rudshøgda året etter. 1910-1911 var Tor agronom på Håkenstad. På landbruksskulen og kanskje også på amtskulen gjekk han saman med Simen Sandbu frå Gammel-Sandbu i Sel.

Simen hadde 1910 reist til brørne sine ved Camrose sør-aust for Edmonton. Edmonton er ein av to større byar i Alberta og ligg midt i provinsen, medan Calgary ligg i sør. Frå Edmonton reiste Simen og eine brøren nordvestover same vegen som Klondykefararane på 1890-talet, opp til Athabaska River og vidare oppover Freeman River. Klondykefararane og seinare andre hadde rydda veg i skogen, men det var usikkert om distriktet der kunne bli befolka fyrste tida; så dei reiste attende til området ved Paddle River der Simen fekk festa seg land om hausten. Paddle River-området som seinare fekk namnet Barrhead ligg om lag 150 km nordvest frå Edmonton, og om hausten drog Simen dit og fekk bygd seg hus og grave brunn før han returnerte til brørne for å vera der strengaste vinteren.

Tor Raastad reiste til Ole og Hans Sandbu ved Camrose og vart der henta av Simen Sandbu. Han fekk seg land som næraste grannen sør for Simen, og budde hjå han fyrste tida. Om dagane var det nydyrking av jord, medan kveldane vart brukt til å byggje hus. Det var noko skog og kratt, men det var óg opne flater etter brannar. Tor skaffa

Simen Sandbu til venstre.

seg eit par uksar som hadde namn etter to irske kongar. Mykje av nydyrkingsarbeidet var å få opp røtene, og Tor meinte at uksar var betre til dette enn hestar. Uksane gjekk berre på, medan hestane hadde lett for

å berre sleppe att i att når når det vart for tungt. Samanlikna med nydyrking av steinut jord i Vågå gjekk dyrkinga fort. Simen som brukte hestar skriv at han fekk pløyd 50 dekar fyrste sommaren i 1911.

Besøk frå Norge

Tor fekk seg opp både stugu og uthus og skaffa seg buskap. Kyrne gjekk saman med kalvane og vart ikkje mjølka. Det kunne vera kalde vintrar så dei kunne frøyse seg kring mulen, men dei gjekk ut og inn som dei ville. Viss Tor reiste frå, var det berre å opne låvedøra, så fekk krytyra forsyne seg sjølve. Ellers hadde Tor høner, dei vorp og kunne koma fram att med kyllinglegde. Hausten 1912 fekk Tor besøk av onkelen sin, Mathias Raastad.

Han hadde tidlegare vore i Amerika, men denne gongen reiste han berre for å besøkje Tor. Han hadde vel både tid og øknomi til det, men det er likevel rart å tenkje på at frå 100 år sidan reiste Mathias nærast berre som turist. Mathias vart der nokre månader, og denne tida var det godt i matstellet for han hadde tid til å mjølke og laga forskjellig mat av mjølka. Ellers var det berre å setja på gryta og ta børsa med ut i skogen og skyte fugl, hare m.m.

Damebesøk.

For å skaffe seg inntekter tok Tor seg ulikt arbeid, for eksempel skogsarbeid. Ein plass haugde dei slip til jernbanesviller. Dei dreiv på til og med i julehelga. Skogsleiren var om lag som eit sommarfjos, med mange

båsar. Kommunikasjonen gjekk på engelsk, det var i denne skogsleiren han hørde ein kar prata slik engelsk at Tor spurde kvar i Lom han var frå. Det stemde, mannen var lomver (Jotun?). For å lære språket gjekk Tor på kveldskurs, dette var ei tid han var på arbeid i Edmonton. Kanskje det var den tida han arbeidde med å støype fortau.

Næraste grannen austafør var ein finne som heitte Carlson, han vart ein god kamerat. Ein gong arbeidde Tor og han i hop i ei sandgruve. Det kunne vera tøffe forhold på arbeidsplassane, ei episode i sandgruva viser det. Ei hakke stod att på kanten av ei bratt skråning og basen brukte seg og krevde at denne vart henta. Det vart Tor til å hente ho og han fekk tak i hakka, men gruva rasa saman i det han kom seg unna. Sinnet gjorde at han kasta hakka, men skaftet trefte basen så han datt i bakken og vart liggjande. Tor visste ikkje om han hadde slege i hel mannen, så han og Carlson tok på rømming. Heldigvis viste det seg at basen kom seg att.

Frå venstre Tor Raastad, Henry Sundt og Hallvard Sunde, alle frå Vågå. Hallvard Sunde hadde farm ved Barrhead.

Det var langt til grannane, i gjennomsnitt var det 800 meter til kvar granne i sør, nord, aust og vest. Dei fleste var einslege unge menn, men også ein og annan familie var nybyggjarar. På spørsmål om det ikkje kunne vera einsamt der, svara Tor at nei, han hadde da Coli (hunden).

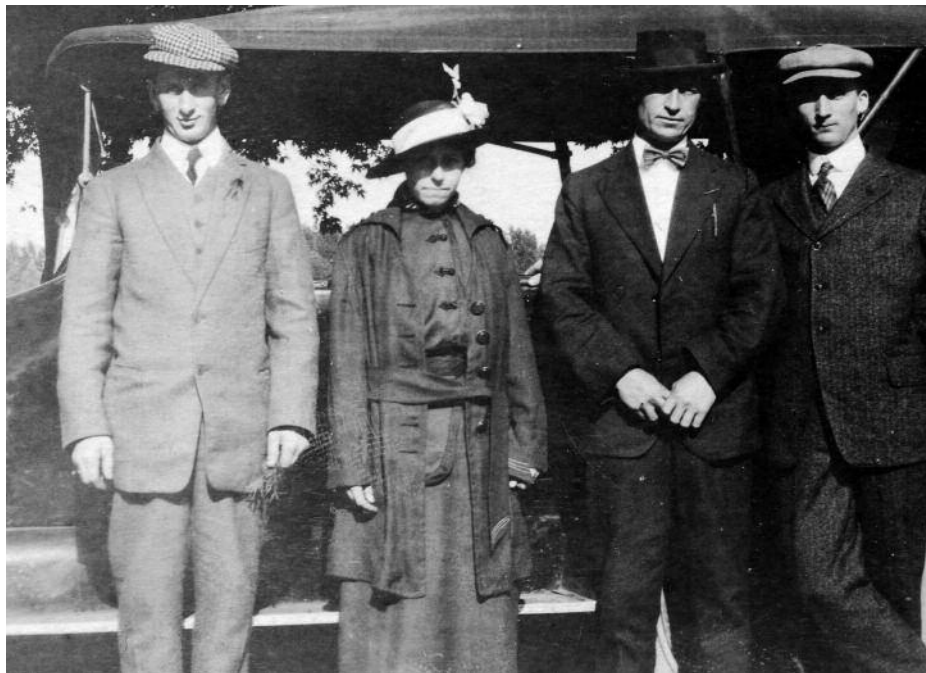

Tor Raastad og Simen Sandbu.

Ein kar i Barrhead som var fødd i 1910 kunne i 1997 fortelja at han ikkje hugsa Tor Raastad for han var berre liten da Tor var der, men han kunne hugse namnet. For som han sa, dei var så få at dei visste om einannan og heldt saman. Festlege samankomster kunne det og vera, og Tor hadde fele og spelte litt.

Til USA

Våren 1916 ville Tor og Simen sjå meir av Amerika, dei leigde bort farmane og reiste med jernbana til Winnipeg, over USA-grensa til Dulluth, til Minneapolis og vidare til Fargo i Nord-Dakota. Arbeidsformidlinga i Fargo skaffa dei fyrst arbeid hjå ein tysk farmar. Han hadde mange hestar til våronnarbeidet, i tillegg hadde han 10 kyr. Dei tok atterhald om at dei ikkje ville mjølke (det var kvinnfolkarbeid den tida), men da han likevel sette dei til dette slo Tor på mjølkebytta og lot som at det var kyrne som sparka bytta i veggen. Dermed overtok tyskaren att sjølv for ikkje å få ødelagt mjølkebytta. Etter dette reiste dei til Minneapolis, der arbeidde dei ei tid med å laga ein tunnel til ei mølle.

Tor Raastad til venstre, Simen Sandbu til høgre. Truleg i Minneapolis.

I dag er det populært med Kina-restaurant, i Minneapolis var Tor ofte innom hjå kineserar og fekk seg havregraut. Det var forheng rundt borda, og kinesarane kom ofte fram frå der. Ein gong fann han rottelort i grauten så han skvetta maten innom disken att. Dei vart sinte og fekk tak i ein politimann, men etter at Tor forklarte seg var det greitt, for kinesarane stod ikkje høgt.

Til Norge

Fyrst i desember 1916 bestemte Tor og Simen seg for å reise heim att til Norge ein tur. På det norske konsulatet i Minneapolis fekk dei veta at båten Oslofjord skulle gå frå New York om stutt tid. Toget gjekk om Chicago og Washington, det var truleg eit eige tog som samla opp dei som skulle med båten, og i Washington er ca. 250 av dei fotograferte framfor Capitol. Vi kjenner att Tor der. Fotograferinga tok lang tid, og ein som stod på eine sida gjekk bakom og kom fram att på andre sida, dermed vart han med to gonger på same biletet. USA var ikkje gått med i krigen, men tyske ubåtar hindra frakt til dei vestallierte så båten gjekk

oppunder Island for å vera langt frå ubåt-hamnene. England kontrollerte at det ikkje vart frakta noko som Tyskland kunne få tak i, så Oslofjord vart losa inn til Kirkwall på Orkenøyene og både lasta og privat bagasje vart undersøkt. Tor fortalde at han batt eit silkesjal rundt livet, dette skulle vera ei gåve til mor hans. Etter eit par døgn slapp dei vidare og over Nordsjøen til Bergen. Dei kom vel fram, medan Oslofjord vart torpedert og senka på turen attende til Amerika.

Frå Bergen gjekk turen med Bergensbana til Kristiania og vidare med toget til Otta. Framme i Vågå var ikkje Tor før i romjula 1916, han kom ein kveld det var ball på Folkevang og da var det rett på fest i staden for å ta heim att. Og der trefte han Eldrid Sande som han vart gift med. Meininga var at det berre skulle vera eit stutt besøk i Norge, men Eldrid var gardjente, og da vart det gard på han likevel. Men det var vel og som Simen Sandbu skriv: "Vi hadde ikke mer end såvitt kommet til Norge, så blev det tvungen militærtjeneste i Canada. Og som vi var i netop den alder som først skulle ut, så visste vi at det skulle gå med os som med våre venner i Canada som hadde reist frivillig. Vi skulle umiddelbart bli sendt til Frankrike, og sat ind i de fremre linjerne framfor engelskmænnene." Simen Sandbu vart etter eit par år bestyrar av ein stor gard ved Väneren sør for Karlstad i Sverige, og i 1927 kjøpte han denne garden. Etter at Tor kom heim att var han med på fjosbyggjinga på sygard Raastad i 1917, vinteren 1917-18 leia han ei større ved-drift i Veggums-morken, medan han 1918-1920 var almenningsbestyrar i Langmorken. Frå 1921 overtok han og Eldrid gardsdrifta på Sande.

Også etter at han kom heim att kunne Tor gå med pistol på seg.

Farmen i Canada hadde Tor leigd bort, og i 1924 vart han seld. Prisen var 1050 dollar, 7100 kroner. Amerika-kufferten vart ettersendt, og inneheld enda brev og papir frå Amerika. Ola Weggum hjepte til med utleige og salg av farmen. Han hadde også teke vare på fela, ho vart sendt heim att i 1966. I dag er heile farmen nedbygd av ein liten by, Barrhead, på området er det bustadområde, idrettsanlegg, bensinstasjon, museum, hotel, kro m.m.

*Ingvild Øyjordet, Gaute og Anders Raastad
på det som var oldefars farm, på året 100 år
etter at han kom der.*

Kjelder:

Digitalarkivet: Folketeljingar 1801, 1865, 1900, 1910.

Ivar Teigum, 2004: Bygdebok for Vågå og Sel, Band 2.

Aschehougs Verdenshistorie, bind 11 og 12, 1986.

Aschehougs Norgeshistorie bind 9, 1997.

Wikipedia.

Simen Sandbu, nedskrivi 1963-1965: Minner og opplevelser.

Brevsamling etter Tor Raastad (frå O. Weggum, O. Sandbu, H Sandbu,

C. Carlson m. fl.).

Hans Raastad.

Eigne minne.

I fyrste verds- krigen

Av Knut Raastad

Norge stod utanom fyrste verds-
krigen. I ei samling gamle brev finn
vi likevel ein vagver/selver som var
i krigen i Frankrike. Brevet er
stempla med at dei har vore gjennom
sensuren.

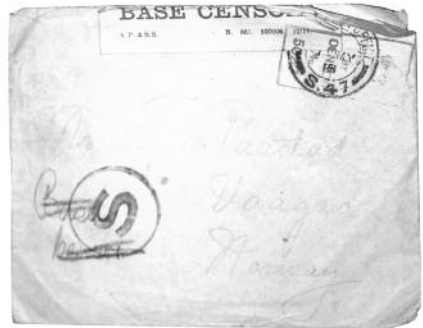
France 28-4-18.

Gode Frænde!

*Fik dit brev 28-3-18 forige søndag,
men har haft det saa travelt at jeg ikke
har faat tid til at svare før nu. Skulde
egentligt arbeit i dag ogsaa, - laa og
vented paa transportation til omtrent*

*middagstid, men den kom ikke og saa fik vi fri hele eftermiddagen. Vi er nu
i sælen sent og tidligt. Fritz bombarderer os tak om til baade fra jorden og
luften. Ser af dit brev, at du tænker dig tilbage til Canada. Jeg faar min del
skulde have lyst til at gaa en tur til Norge fyst. Hvis jeg kommer gjennem
skjærsilden her, og det blir fred engang, saa vil jeg sørge om orlov en
3 maaneders tid til at besøge mine fædres land. Ser af dit brev, at du har
vovet at seile "udi ægteskabs hav." Gratulerer med begivenheden og ønsker
eder all lykke for livet. Frankrige og belgiens smukke døttre har et godt øie
for os kanadiere, men det er vanskeligheder med sproget forstaar sig. Her er
et fint landskab, men gaardene og folkene ogsaa er svært gamledags, har
lagt merke til at en hel del af dem bruker træsko, træharver med trætinder
i o.l. Hvor slagene har staat, er praktisk alt ødelagt. For slutte med en
hjertelig hilsen til eder alle fra hvor kanonene tordner.*

Din ven Ole.

France 12-7-18

Gode Ven! (Norwegian)

Vil sende dig nogle linjer for at lade dig vide at jeg endnu er i tjeneste. Vi har nu en tid vedligeholdt frontlinjerne, men er afløst og en del af os er nu paa special-tjeneste indtil videre. Vi har vært svært heldige siden vi kom over her. Bare en mand er blidt let saaret i vort kompani, siden jeg kom til det, skjønt tysken har gjortt alt i hans magt for at ødelægge os. Det har vært koldt veir her i hele sommer. Det er den koldeste sommer jeg nogensteds har oplevet. Jeg laa et par dage af den berømte spanske influenza, men det var ikke noget videre ondartet tilfælde. Er Simen endnu derover og hvad agter du at gjøre, stoppe i Norge eller gaa til Canada? Som du ved kan jeg ikke fortælle svært meget fra her, saa jeg maa slutte for denne gang. Vil du lade mine andre slægtninger vide at jeg er vel, var det bra. Hils kjændte og vær selv paa det beste hilset, fra din ven og broder i aanden.

Ole.

Ole J Weggum var fødd i 1885. Faren var Johannes Sunde 1847-1917 og mora Guri nordgard Veggum 1941-1908. Guri og Johannes flytte frå einannan, ho attende til Veggum, slik at barna brukte dette namnet. Johannes (kalla Jehans) vart einebuar i Sjodalen med jakt og fising som levebrød, i Jutulheimen er det eit maleri av Kristen Holbø som viser Johannes ved Svartberget. Også sonen Amund Veggum budde ei tid i Sjodalen. Ole (kalla Ola) reiste som så mange andre til Amerika, han fekk seg farm i Alberta i Canada.

Ole J Weggum reiste saman med Simen Sandbu og Tor Raastad over til USA. Dei reiste ulovleg over grensa ved å hoppe på eit tog som gjekk i liten fart i motbakke, på togvogna trefte dei eit par svenskar som var ute i same ærend. Dei vart oppdaga, men det var greitt berre ein av dei vart med og skuffa kol. Og det vart Ole Weggum, med sveitte og kolstøv såg

dei andre berre det kvite i augo hans. Ole må ha reist attende til Canada, men så seint som i juni 1917 var han i Minneapolis. USA gjekk med i krigen i april 1917, Ole Weggum skriv slik i kort 14.6.1917:
«Gode Frænde! Nu maa du bruke aandens sværd Tor og sende budstikken til Vinland, ellers rustner alting bort. Alting staar nu i krigsgudens tegn, selv onkel Sam ifører sig uniform. Hilsen Ole.»

*I Edmonton 1914. Bak frå høgre Tor Raastad og Ole J Weggum.
Fotoutlån frå Sande.*

Canada innførte verneplikt i august 1917. Før dette hadde mange meldt seg frivillig, mange trudde at det skulle bli reine ferieturen til Frankrike. Men det vart noko anna, kanskje 10 mill. soldatar miste livet i denne krigen. På vestfronten i skyttargravene i Frankrike var det umenneskjelege forhold. Dei nedskrivne minna til Simen Sandbu viser at han meinte at dei frivillige frå Canada vart plassert i fremste rekkje framfor engelskmennene og såleis vart kanonføde. I brev frå Ole Sandbu i desember 1918 går det fram at av 2000 mann som reiste frå Edmonton samtidig var det att berre 160. Men etter at det vart tvangsutskrivning, kom mange frå

Alberta ikkje lenger enn til England. Og som Ole Weggum skriv i brev i juli 1918 hadde dei vore heldige til da, berre ein frå kompaniet hans var lett såra. Om dei var i fremste line i skyttargravene går ikkje fram av breva. Krigen slutta i november 1918, men det tok noko tid før Ole Weggum kom attende til Canada. I februar og mars 1919 finst det brev og kort frå Liverpool, medan Ole i mai var i London. Men før reisa over Atlanteren fekk han også tid til å reise attende til Vågå og Sel. Attende i Canada arbeidde han ei tid hjå han som hadde overteke hans gamle homestead. Han skriv om at ein del folk som har teke homestead og fått lån til å kjøpe hestar og krytyr har gjeve opp heile stasen til regjeringa, og ein del land er vorte tvangsseld fordi skatten ikkje har vore betalt. Men det går ikkje fram at dette er grunnen til at Ole Weggum har seld farmen sin.

Hausten 1921 fekk Ole tak i nytt land, gjennom ei ordning med rimeleg land for soldatar fekk han tak i to "kvarter" (1300 da). Ole Weggum vart i 1923 gift med Mari Bolstad f.1881, han skriv at *"Jeg fulgte den gamle jødiske patriarsk raad og giftet ikke nogen av Cananitenes døtre, og fik derfor tag i en fra Dalenes Dal. Det er derfor et splinternyt Dølaheim i Alberta."* Seinare selde dei farmen og flytte til Montana i USA. Etter at Mari døydde reiste Ole attende til Norge, dette var seinare enn våren 1966 for da skreiv dei brev frå Montana. Etter at han kom attende budde Ole hjå syster si Rønnaug på Håmår, han døydde i 1970.

Bryllaupsdagen til Ola og Mari. Bak Anton Bolstad og Alma Mauland.

Kjelder:

Brevsamling etter Tor Raastad: mange brev og kort frå O.J.Weggum, brev frå Ole Sandbu m.fl.

Simen Sandbu: Minner og opplevelser.

Pål Øystein Kvarberg: Slekter i Vågå og Lom, 2000.

Hans Raastad.

TRESKJÆRING I NORDHERAD

Av Elin Hestdal Grev

Hausten 2011 hadde Nordherad Grendalag og Nordheradsprosjektet utstilling på Midli med treskjæring i Nordherad. Både folk som budde i Nordherad eller kom frå Nordherad var representerte. Vidare var det gjenstandar som nå er i Nordherad, sjølv om treskjæraren var frå ei anna bygd. Den fyrste vi nemner gjorde mykje arbeid i Nordherad:

JAKOB RASMUSSEN SÆTERDALEN 1756-1821

Født i Bruøygard i Vårdalen, Lom. Død i Vågå (var registrert i Vågå 1801, folketellinga). Han førte vidare tradisjonane frå Skjåk-Ola og Jakup Klukstad, og er nok kanskje den som, nest etter Skjåk-Ola, har hatt mest å seia for utviklinga av treskurden i Gudbrandsdalen.

Han dreiv både snekring og treskjæring, og var kjend for stugu-innreiingane sine. Desse gjorde han mange av, da helst på dei større gardane i Vågå, Lom og Heidal. Sæterdals-skåp er eit begrep på stuguskåpa etter han. Og han gjorde òg veggjeskåp og ymse anna, som rullarfjøler, grautembare, bostkast, mønespir og vinds kier. Og ikkje minst er det han som har skore preikestolen og korbogen i Lomskyrkja. Jakob Sæterdalen heldt fast på krillskurden / akantusen, der han som så mange andre sette sitt eige uttrykk på. Den vart mjuk og roleg, skir og rein under hendene hans. Han var òg kjend for at han med åra vart noko sær og eigen av seg, og ville helst gjera ting på eige gjerd. Ikkje alltid slik som kjøparen ynskte.

ANDERS TASSMYRHAUGEN 1790-1863

Fødd på bruket Odden under Søre Kleiven i Ottadalen. Fekk bygsla ein flekk i skrint og bratt lende i Statsalmenninga i Nordherad kring 1840. Denne staden, som han kalla Tassmyrhaugen, vart truleg rydda den tida han var husmann under Mo (Holshaugen 1838). Stugu som kom opp der står idag på Sæta. Seinare da sonen Tor gifta seg og fekk familie rydda Anders ein ny heim, Svastugu, like ved. Denne stugu står idag på Kjøpanger.

Anders kunne både timbre og skjæra, men det han skar er nok det som har gjort han kjent for ettertida, og han hadde sin heilt særeigne skurd.

Han skar mykje grautembare, men lagga ikkje sjølv. Dette gjorde grannen Imbert

Kleiven, før sonen Tor tok over. Elles gjorde han rullarfjøl, øltrøyser, ljåkagger, kruthorn, øskjelokk, kruthorn og ymse anna. Mønospiret i Bessheim er gjort under handa hans Anders. Det fanst ei tid

rullargonger og embare etter han på mang ein

gard i Nordherad, men mykjy er diverre burte frå grenda nå. Anders hadde ein særeigen djup og vakker krillskurd med kraftige avrunda drag. Linene er vare og reine. Det er ein eigen dåm over arbeidet hans, som om han har lagt att litt av sjela si i kvart drag. I kvar krull. Han må seiast å vera den siste av dei store innan døla-skurden på 1800-talet.

TOR TASSMYRHAUGEN 1822-1863

Tor var eldste sonen til Anders Tassmyrhaugen. Overtok heimen etter faren. Tor lagga ein del som faren skar, men han var òg flink treskjærar sjølv. Så kor mykje han eigentleg skar sjølv er usikkert, men ein del var det nok. Arbeidet etter Tassmyrhaug-karane er ikkje godt å skilje frå einannan, kven som har skore kva. Men dei som er godt kjende innan treskurden vil nok kunne sjå skilnaden på dei.

HANS OLSON HELLELØKKEN 1792-1858

Han er fødd i Hellelykkja, død på Ulsanden, der han etterkvart vart buande, og difor òg vart heitande Ulsandsnikkern. Var farbror til den òg omtala Erik Helleløkken. Ulsandsnikkern gjorde stuguskåp og stuguinnreiingar, skatollskåp og klukk-kasser. Men han gjorde nok òg andre og mindre ting, som handklekast og høvelstokkar, og han skulle vera parlaus til å gjera treskjeier. Skatollskåpa hans var det støtt S-koll på, og der S-ane møttest var eit vakkert spir. Mange har gjort dette, men få hadde slik auga for skapnaden og forholda på skåpkollen. Han har truleg vore i lære hos Jakob Sæterdalen, da skjæringa hans er sterkt prega av same gjerd. Ei tid innførde han stil med sterkt moderne preg. Han prøvde seg visstnok med noko nærast mosaikkarbeid av ymse tresortar i snekringa si. (På Mo skal det ha vore ei klukk-kasse av han på slik gjerd, men det må evt. vera den som ei av gammel-kvinnfolka brende opp!) Men denne stilen slo ikkje særleg godt an, da den gamle dølagjerda og krill-skurden sat godt forankra. Så han gjekk meir attende til denne etter kvart. Ettermålet til Hans fortel nok at han var ein av dei dyktigaste bygdakunstnarane Vågå har fostra.

ERIK HELLELØKKEN 1829-1904

Brorson av Hans Olsson Helleløkken (Ulsandsnikker'n). Truleg er det av denne Erik lærde seg treskjæring, for han skar mykje, før han vart sjuk, på skåp som farbroren snekra. Erik vart sinnssjuk i 23-årsalderen. Historia fortel at han ein gong seinhaustes skulle besøkje kjærasten sin på ei seter og vadde over Finna. Vel framme slapp han ikkje inn og måtte overnatte i ei høyløe. Etter denne turen vart han sjuk og låg lengje i sterk feber. Da han etterkvart kom seg, var han ikkje til å kjenne att, og han hadde ei framferd som skremde både dei næraste og grannane. Slik vart det anmoda at han måtte sperrast inne, det var broren Knut som fekk pleie-ansvaret for han. Han vart fastlenka i klevan der han sat i 20 år.

Seinare sat han på Gaustad i 10 år. Erik bad um reidskap til å skjera ut med, men broren torde ikkje la han få nokon ting. Etterkvart hadde han fått lirka ut 2 spikar frå veggen og slipt dei på omnen. Med tida fekk han òg tak i jernbitar som han gjorde seg små knivar av, åvbrote fil omgjort til skulpejern, bitar av glas, bor laga av ein strikkepinne og han hadde blyant og bryne. Med desse sjølvgjorde anbo fekk kunstnaren i han utlaup. Han gjorde ei mengd små øskjer i ymse former, brilleetui, papirknivar ,skjeier, knivskaft og ymse anna. Det heitest at han arbeidde om natta når ingen såg kva han dreiv med, og at han gjøymde alt sitt arbeid i ei stor kasse, der gjøymde han òg reiskapen han skar og krota med. Denne kassa sat han alltid på og vakta ho elles vel,-ingen fekk sjå!

KNUT VOLE (KNUT OLSEN HELLELØKKEN) 1849-1929

Knut var født i Hellelykkja i Nordherad av foreldre Ole Olsen Helleløkken (1821-94) og Marit Knutsdatter Lyngved (1825-1909). Gift 1869 i Vågå med Kari Olsdatter Gjelet. Onkelen til Knut var Erik Helleløkken, onkelen til faren var Hans O.Helleløkken (Ulsandsnikkern). Så han var av god treskjærar-ætt. Knut var legendarisk fjellfører og turistvert. Han byrja som fjellfører på Røisheim, bygde opp Juvasshytta i 1874 og seinare Galdhøpigghytta. Stamfar til Vole-slekta. Knut dreiv med treskjæring attåt turistnæringa, og skar ut små gjenstandar som han selde til både turistar og sikkert andre òg.

KRISTOFFER KNUTSEN STORVIK 1805-1884

Han er truleg fødd i Trælviken. Faren var frå megarden Storvik og vart brukar der. Seinare overtok Kristoffer, men laut gjeva frå seg garden ca.1865 og han levde seinare som føderådsmann der. Han gifta seg 56 år gamal med Mari Klonesbakken (1831-1917). Eldste sonen Knut (1858-1925, bestefar til Kristoffer Ulsbu) kjøpte Ulsbu i 1892. Kristoffer Knutsen var onkel til den kjende treskjæraren Johannes Jørgensen (n.Visdal) Odde (1848-1926).

Peisen på nordgard Viste skal vera hoggje av Kristoffer Knutsen Storvik, men truleg er dette bestefaren. I øvre stugu på nigard Kvarberg er det òg ein peis som liknar mykje på denne.

JO RUSTOM (JOHN OLSSON RUSTOM) 1863-1958

Født og oppvaksen i Rustom. Budde ei tid hos skyldfolk og grannar i Vetlsæter etter at han vart gamal. Døydde på Vågåheimen. Reiste som så mange den tida til Amerika, 22 år gamal. Men kom heimatt kring 1914 for å stelle for dei gamle foreldra sine. Han hadde ikkje stifta eigen familie, og var dermed lausreipa nok til å kunne bryte opp. Jo var flink treskjærar og hadde nok fleire flinke håndverkare i slekta, både sylvsmed, timbrare og tre-skjærare. M.a. var bestefaren, Jo Olsson, kjend som ein sær dyktig timbrar som var med og sette opp låven på Klones. Jo skar mykje småting, som bilet-ramer, speilramer, smørformer og anna. Etterkvart vart det graut-embare, desse var det Sjugurd Grevrusten som lagga åt han Jo i byrjinga, seinare lærte han seg lagging sjølv. Han gjorde òg mange handklekast, stolar og elles truleg kva det måtte vera spurdnad etter.

ØYSTEIN BRATTLAND 1901-1987

Vart kalla Estin. Budde på garden Brattland. Bygde seg eigen verkstad på garden, og dreiv mykje med ymse trearbeid. Ein stor del av dette var treskjæring, som han hadde gode evner til og godt auga for. Han var sløydlerar på Framhaldsskulen i Vågå i mange år. Øystein var med den kjende Per Haugen og skar i Skåbu- kyrkja

NILS (OLSEN) VALDE 1903-1984

Født og oppvaksen på garden Sygard Valde i nedre Nordherad. Overtok garden etter foreldra og dreiv produksjon av vass-spreiare for salg, ved sidan av gardsdrifta. Nils gjorde sitt fyrste arbeid i tre 13-14 år gamal. Dette var eit lite veggje-skåp, og det var bilet-huggar Jo Visdal (far hans var frå Valde) som lærde han tre-skurd. Da Nils var i 18-20 årsalderen gjekk han på Hjerleid på Dovre. Der gjorde han seg stugu-klukke og spel-rame.

I 1928 gjorde han seg eit stort framskåp i modell etter Jakob Sæterdalen som han òg måla sjølv. Seinare gjorde han fleire ro-skåp, spel-ramer, grautembare og skrin m.m.

TOR (SEVALDSEN) SANDNES 1904-1990

Født og oppvaksen på garden sygard Sandnes, i nedre Nordherad. Syskjenbarn til Nils O.Valde. Tok over garden etter foreldra, og selde den seinare til Rolv Aanstad i 1969. Da tok han til med lagging og treskurd på embare. Desse gjorde han for salg. Han gjorde òg ein del laupar. I 1975 bygde han seg hus, saman med kona Ragna, i øvre Langskåre og fløtte dit.

ERLAND GREV 1915-1999

Var gardbrukar i Grev, nedre Nordherad.

Han var fyrst og fremst mekanikar og smed, men arbeidde òg ein del i tre, både snekra og skar. Denne lærdomen kom nok frå far og bestefar som båe var handverkare. Hadde mekanisk verkstad, med snikkerverkstad, på garden og hadde folk i arbeid der. Det vart produsert vass-spreiare med egen patent i omlag 30 år, likeeins ved-klyvare og kappsager vart produsert i seriar. Han gjorde sitt fyrste vesle hengjeskåp 14 år gamal. Og 17 år gamal gjorde han roskåp med skurd på som han måla.

Seinare opp gjennom åra dreiv han noko med trearbeid, men skar ikkje mykje. Det var helst til eige og familiens bruk og hugnad, eit og anna vart gjeve burt, andre ting var gjort etter bestilling.

AMUND SVEUM 1899-1981

Fødd på Nedre Sveum i Nordherad, og budde der. Amund var sjøl-lærd. Han hadde nok gode evner, men var ikkje av dei som var så heldige å få koma ut i lære. Var svært flink til å teikne, og gjorde fine krillar når han hadde blyant i hånda, t.d. på avisa eller anna papir. Byrja truleg å skjera i 20-årsalderen. Arbeidet han gjorde var slikt som rullarfjøl, rohyller, handklehyller, skrin o.l. Altså mindre ting som ofte var til eige bruk, men eit og anna vart òg gjeve burt, helst som gaver til nokon i familien. Reiskapen han brukte var berre to knivar og eit lite jern. Når ein ser på arbeidet hans fortel det litt om kva evner han var utrusta med.

ASBJØRN TROLLDALEN F.1920-D.?

Født i Trolldalen i Vågå, nørdest i nedre Nordherad. Overtok Grasdalen i Lia, Lom og sette bu der. Var gardbrukar og snikker og treskjærar. Gjeikk på Hjerleid hos lærar Per Haugen, og hadde seinare òg noko utdanning frå Danmark. Asbjørn arbeidde sjølv som lærar ei tid,- ei periode på Hjerleid og ei periode i Rørvik. Han bygde seg verkstad i Grasdalen og hadde stor produksjon innan snekring og treskjæring. Ei tid hadde han ansatt folk der, m.a. Reidar Marstein, Gunnar Kleiven og Kristoffer Ulsbu. Asbjørn gjorde fleire Sæterdals-skåp og fleire Skjåk-Ola-skåp. Vidare handklekast, rullarfjøl, slagbenkar, bord, han gjorde alt. Til Garmos-kyrkja gjorde han eit vakkert prosesjonskors som kyrkja fekk i gave.

PÅL ERIKSSON KLEIVEN (PAUL ERIKSON STOKSTADEIE) 1842-1934
Født på husmannsplassen Neset. Det er fortalt om Pål at han gjette feet på Kleppe i ungdomen, og at han vart borte ein dag og kom ikkje att før det var gått eit halvt år. Da hadde han vore i Trondheim, og ifylgje han sjølv kom han att som utlærd snekker. Han busette seg i øvre Kleiven og fekk 7 born. Den yngste sonen Hans Kleiven bustte seg etterkvart i Jordet i søre Nordherad.

PÅL JORDET 1914-2000

Budde i Uppstad, gift med Ragnhild Høgberget. Pål E. Kleiven var bestefar hans. Pål Jordet arbeidde som snekker, og også i skiferbrot i Nordheradslia. Gjekk på treskjærarkurs hos Edvard Bakkom fyrst i 70-åra. Skar mykje for sal.

IVAR VISTE FLATUM F. 1937

Fødd og oppvaksen i Vågåmo, slekt frå Nordherad. Vart tidleg interessert i treskurd, som det fanst mykje av i heimen, og han arva nok òg denne interessa frå faren. Begynte på arbeidsskulen i Vågå hos Øystein Brattland og gjekk der vinteren 1953-54. Øystein oppmoda han til å byrja på skulen på Hjerleid på Dovre, der var han vinteren 1955/56 og 56/57. Seinare gjekk Ivar på Statens Husflidsskule. Etterkvart vart han lærar i Folldal frå 1963-1967. Så gjekk ferda til Hjerleid, her vart han verande som lærar frå 1967-2000. Som pensjonist fløtte han heimatt til barndomsbygda Vågå. Ivar må idag seiast å vera ein stor kapasitet innan treskurden, det vera seg å teikne og skjera i tre sjølv, eller om det gjeld kunnskapen om mange av dei som gjekk treskjærarvegen i tida før oss.

ANTON SKOGVANG 1918-2005

Født i nedre Valbjørslykkja i øvre Nordherad. Anton vart bureisar i Skogvang da han fekk skild ut grunn i 1946 frå oppigard Kvarberg. Gjekk på kurs hos Edvard Bakkom. Tok til med treskjærning om lag fyrst på 1970-talet, etter at dottera Anna òg hadde gått kurs. Gjorde eindel for salg. Anna Skogvang f.1941 gjekk på treskjærarkurs i Østfold fyrst på 1970-talet, og driv dette som hobbyarbeid.

Olav Valbjørsløkken 1917- er bror til Anton Skogvang og onkel til Anna. Han var netthendt og flink med ymse trearbeid.

På utstillinga var det ellers arbeid etter Sjugurd Nilsson Byre, Lom 1793-1850, Hans Ryen 1888-1980, Ola O Vidal 1922-2010, Eilev Lindsø, Dovre 1906-1985, Geir Ådne Lindsø, Dovre f.1951 og Øystein Bleka f.1954.

Foto: Elin Grev, Anne Grøslund og Knut Raastad.

Fela etter gamel-Ringnes`n

Av Ola Grøslund

Ola Jakobsen Ringneset (1811 – 1902) vart ikkje mindre enn 91 år gammal, og han var aktiv spelemann nesten til det siste. Fela hans skulle vera av dei likaste som var i bygda.

Det er omtala at han selde fela da han skjønnte at barnebarnet Minst-Ola ville bli spelemann. Ein lærar, Sigurd Einbu, kjøpte ho att og gav ho til guten siste skuledagen. Da Minst-Ola kom heim att til bestefaren sin med fela, utbraut Gamel-Ringnes`n: *Ja, e fæ nå vel fan piske meg lære deg å låte, leill da.*

Minst-Ola Ringneset reiste til Amerika så fela vart med dit. Broren, Støst-Ola, var òg i Amerika, og sonen hans, John, skulle få fela av onkelen. Vilkårret var at han skulle spela eit vek av ein spesiell reinlendar. Det gjorde guten, og fela var hans. John reiste til Noreg 11 år gammal og var her til han var 22 år, reiste så til Amerika att og var der til han var 33 år. Fela var med på alle desse ferdene, så ho har kryssa Atlanterhavet mange gonger. Dette var da John O. Visdal (1890 – 1957), som var spelemann og sentral kjelde for fleire, mellom dei Kristian Gården. Fela har vore i familieeige heilt til det siste, men nå har Vågå historielag fått henne.

Kjelder:

Samtale med Ola J. Visdal.

Mathias Øvsteng: Vågå spel- og dansarlag, 1952 - 1992 (jubileumsbok).

Vågå Historielag: Årsmelding 2011

Arrangement

Historielaget har hatt fleire foredrag / kveldsseto i Jutulheimen. Mette Vårdal fortalte om Edvard Storm og hans samtid. Jon Severud heldt foredrag om A.O.Vinje etter Ferdaminne 1860. Egil Ulateig tok for seg flukta til kongen og kronprinsen i 1940 og om kva dei gjorde under opphaldet på Sandbu. I samband med Besseggløpet hadde historielaget visning av Jo Gjende-bua der Gaute Vole kåserte om Jo Gjende.

Vidare har historielaget hatt omvisning på Gardsøy. Kulturminnedagen vart markert med historiske vandring frå Sagflaten på Tolstadåsen til Nedre Rusten, der taugbana frå Bårstad til Sel var tema. Kjell Vollheim viste rundt på klebberproduksjonsanlegget på Sagflaten. Historielaget har starta med innsamling av gamle bilete, m.a. var det ein fotokveld i Jutulheimen. Bileta blir skanning og lagra elektronisk, etter kvart vil dei bli utlagt på heimesida *vaagaa-historielag.org*. Vågå Historielag har saman med dei andre historielaga i Nord-Gudbrandsdalen skaffa gamle bilete til utsmykning på Lokalmedisinsk senter på Otta, desse er forstørta og innramma.

Jutulheimen

Gudbrandsdalsmusea as står for drifta av Jutulheimen. Gudbrandsdalsmusea as har hatt mange arrangement og i museumssesongen har dei hatt ein del aktivitetar. Ny utstilling om Jo Visdal er på plass. Tørrstugu er restaurert og sett opp att i området ved vass-huset, i samsvar med ny arealplan. Vindugo i Sundstugu er restaurert og isolasjon mellom etasjene er utskifta.

Prestgarden

Hovudbygningen vart brukt til utstillingar under Vågå-dågå. Utstillinga til kunstnaren som bur i paktarbustaden var også tilgjengeleg reisten av sommaren, og frå november har han leigd Studeren til sine aktivitetar. Paktarbustaden er bortleigd som bustad medan låven, aurbua og del av fjøset er bortleigd som lager. Det er utført brannførebyggjande el.sjekk i bustad og hovudbygning, og all installasjon i Studeren er utskifta.

For betre sikring er det installert brann- og innbrots-alarm, dette er gjort mogleg ved privat gåve frå ein sveitsisk Norgesvenn og tilskot frå Stiftelsen UNI. Det er starta vedlikehald av lysthuset og takrenne på eldhuset er skifta. Ellers er det utført steinplukking og tilsåing i tunet.

Laget ellers

Fr  årsmøtet 11. mars 2011 har styre vore dette:

Knut Raastad, styreleiar. Dag Aasheim, nestleiar.

Reidun S nstelien, Håkon Ulsand og Arne Strand. styremedlemmar.

Bjula Ulsletten, Even Luseter og Jonny Brenden, varamedlemmar.

Det har i året vore seks styremøter, og varamedlemmane m ter på lik line med styremedlemmane. Laget har 430 medlemmar.

God oppslutning om frivillig medlemskontingent gjer utgjeving av årsskriftet Jutulen mogleg med utsending til alle medlemmane, i tillegg er heftet utlagt for salg. Historielaget kostar pynting av gravene til Jo Gjende, Ivar Kleiven og Trond Eklestuen. Pull ybua er bortleigd som anneks til nabohytta. Nordheradsprosjektet som disponerer Fl ten melder om at stugu, stabbur med aurbu, vasshus og eldhus er ferdigrestaurert. Styret takkar samarbeidspartar og medlemmar i laget for god hjelp og støtte i året 2011.

Fr  toppen av taugbana mellom B rstad og Sel.